

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA VÝTVARNÉ VÝCHOVY A KULTURY

ZÁTIŠÍ JAKO VĚČNÉ TÉMA

Bakalářská práce

Klára Šimková

Vizuální kultura se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: MgA. et Mgr. Stanislav Poláček

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 19. dubna 2022

.....

Klára Šimková

Poděkování

Mé poděkování patří vedoucímu práce MgA. et Mgr. Stanislavu Poláčkovi za vřelý a profesionální přístup při vytváření bakalářské práce. Za poskytnutí cenných rad a odborných zkušeností zejména při tvorbě praktické části. Dále také děkuji Mgr. Tereze Říhové za pomoc se stylistickou a typografickou korekturou v teoretické části.

Obsah

Úvod

I. Teoretická část	8
1. Zátíší jako věčné téma	9
1.1 Vznik a význam zátíší	9
2. Druhy žánrové malby a symbolismus	11
2.1 Zátíší Vanitas	11
2.2 Květinové zátíší	12
2.3 Trhová a kuchyňská zátíší	13
2.4 Lovecká zátíší	14
2.5 Iluzivní malba Trompe l'oeil	15
3. Vývoj zátíší v dějinách výtvarného umění	16
3.1 Období před vznikem zátíší	16
3.2 Zátíší od vzniku po 18. století	17
3.3 Zátíší v moderním umění 19. – 20. století	18
3.4 Soudobé umění	20
4. Kniha součástí umění	22
4.1 Symbolika	23
4.2 Význam knih v zátíší	24
II. Praktická část	27
1. Výtvarný soubor	28
1.1 Úvod práce	28
1.2 Postup a tvorba práce	29
1.3 Moderní grafická technika	30
1.4 Inspirace	32
1.5 Interpretace praktické části	34
III. Didaktická část	38
1. Zátíší a jeho využití ve výtvarné výchově	39
1.1 Fáze výtvarného projektu	39
Závěr	42
Resumé	43

Seznam použitých zdrojů/ Publikace	44
Seznam použitých zdrojů/ Internetové zdroje	46
Obrázková příloha/ Teoretická část	47
Obrázková příloha/ Praktická část	49
Náčrtový materiál k realizaci	57

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá fenoménem zátiší a jeho vývojem v dějinách výtvarného umění. Toto téma provází společnost každodenním životem a bylo tak znázorňované i v obrazech umělci napříč historií. Motivací psaní této práce bylo dozvědět se více o zátiší spojované se symbolikou využívanou v minulém období malíři. Zaměřuji se konkrétně na proměnlivost významu knihy v epochách výtvarné kultury a aplikuji knihu jako hlavní motiv do souboru obrazů zátiší v praktické části. Motiv knihy jsem vybrala v návaznosti na současný vztah společnosti ke čtení. Chtěla jsem vyzdvihnout krásu a přínos knihy opomíjenou veřejností.

Bakalářské práce je rozdělena na část teoretickou, část praktickou a část didaktickou. Cílem teoretické části je hlubší seznámení s žánrem zátiší, vývojem a charakteristickými rysy pro druhy žánrové malby v závislosti na kontext doby. Na základě proniknutí do tematiky jsem uvedla stěžejní díla umělců pro větší porozumění aplikace žánru zátiší. Do teoretické části je zařazena kapitola, ve které se věnuji postavení a významu knihy v samostatném námětu zátiší ve vybraných dílech malířů.

V praktické části kladu za cíl poukázat na knihu jako možný zprostředkovatel skrytých příběhů, tajemství a metafor prostřednictvím souboru osmi výstupů s tematikou zátiší. Do praktické části je začleněna kapitola věnující se moderní grafické technice linorytu, kterou jsem zvolila pro vytvoření vlastních děl. Součástí práce je nástin výběru motivu, postup a samotná realizace práce. Nalezneme zde inspirativní zdroje a hlavní část projektu a to interpretaci výtvarného cyklu. Tvorba je zdokumentována na fotografiích a přiložena do závěru práce.

Cílem didaktické části není poskytnutí hlavních základních pravidel při tvorbě zátiší ve výtvarné výchově, ale uvést do hodiny způsob zábavné realizace úkolu na nudné téma zátiší. Toto téma umožňuje širokou škálu ztvárnění různými technikami, které by měli žáky nenuceně motivovat. Výstupem je netradiční přístup uvažování o zátiší, který pozitivně ovlivní žákovu tvorbu a postoj k tomuto tématu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. ZÁTIŠÍ JAKO VĚČNÉ TÉMA

Samotný název kapitoly a téma práce napovídá o fenoménu zátiší jako o velmi širokém a obsáhlém pojmu, zahrnující nespočet názorů o významu jevu. Problematiku zátiší nalézáme především ve velkém množství rozdílně formulovaných definic, které literatura od přelomu 16. a 17. století až po současnost nabízí.

1.1. Vznik a význam zátiší

Zátiší je provázáno se životem lidského bytí, obklopuje svět předměty, které používáme, pohybujeme se mezi nimi a vnímáme je jako neodlučitelnou součástí každého dne. Pojem zátiší může pro někoho znamenat typicky nastrojené zátiší s vázami a kyticí, bez další jiné vize. Jiní si představují zátiší jako krajinu nebo pro někoho budí pozornost nespočet povalujících předmětů kolem nás. Kamkoliv se podíváme, ať už v autě, v přírodě, na zahradě, na dovolené, po místnostech domu či bytu, do různých zákoutí nebo si všimneme náhodné sbírky objektů, stále nalézáme předměty v libovolnou dobu a na libovolném místě.

Z početného množství obsahově odlišných a obsáhlých definic fenoménu zátiší, jsem vybrala z literatury tu, která stručně vystihuje umělecký žánr. „*Zátiší, obor malířské, grafické nebo sochařské tvorby zpodobňující nehybné předměty (květiny, ovoce, kuchyňské nádobí) či mrtvá zvířata (ryby, lovná zvěř). Může být podáno samostatně, ale v plné podřízenosti mohou být do zátiší začleněny i motivy živých lidí a zvířat.*“¹ Pokud bych měla jednou větou shrnout rozmanité definice, námět zátiší obsahuje cokoli, neživé a nehybné, vyrobené člověkem či přírodou. Zátiší neudává přesně vymezený obsah ani počet předmětů, kterým by se měli malíři řídit.

Se vznikem a vývojem zátiší se pojí historické události – reformace a urbanizace, které do jisté míry ovlivnili od konce 16. století tematiku obrazů. Sled událostí poskytl umělcům nový způsob jak nahlížet na obyčejné předměty a nabídl jim příležitost prozkoumat základy nezvyklého – kompozici, umístění prvků, iluzi objektů, kontrast barev, symboliku,

¹ BALEKA, J. *Výtvarné umění – výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997. s. 337 – 338.

osvětlení, propracovanost detailů, formu, strukturu a tematiku. Malíř tak začal sestavovat do celku předměty přirozené, nenuceně nasimulované věci všedního dne. Zátíší je obtížné zařadit do časového pásma napříč historií, pokusy o „zátíší“ vznikaly už dříve, byly součástí náboženských výjevů než se osamostatnily. Sloužily pouze jako dekorativní a doplňující element v pozadí děl. „*Pojem zátíší (stilleven) se objevuje poprvé v jednom holandském inventáři z roku 1650, a to mezi běžným označením pro různé druhy zátíší jako fruytagie (obraz s ovocem), bancket nebo ontbijt (obraz s prostřeným stolem nebo se snídaní). Původní holandský termín stilleven znamenal „nepohyblivý model,..“*²

„*Zátíší se stalo oblíbeným žánrem řady umělců především v Holandsku, kde se umělci postupně specializovali na zobrazování různých předmětů.*“³ Zátíší se stalo populární i v dalších evropských zemích, jen s odlišným časovým intervalem podmíněným politickým a kulturním děním v dané zemi. Nerovnoměrný vývoj v umění zasáhl například Itálii, *tam se termín natura morta ustavil pro malbu zátíší oficiálně až v polovině 18. století.*⁴ Zátíší je v cizích jazycích překládáno do různých slovních spojení, setkat se můžeme s francouzským výrazem *nature morte* – mrtvé příroda, německým výrazem *stilleben* a anglickým ekvivalentem *still-life*, který mají shodný překlad. „*V doslovném překladu znamená „tichý, klidný život“, v 19. století překládáno jako klidožití.*“⁵

² KÖNIG, Schön. *Geschichte der klassischen Bildgattungen in Quellentexten und Kommentaren: Stilleben*. Berlin: Reimer, Dietrich, 1995. s. 17 – 36.

³ STUKENBROCK, Christiane a Barbara TÖPPER. *Tisíc mistrovských děl evropského malířství 1300 – 1850*. Praha: Slovart, 2008. s. 495.

⁴ V zahradě Armidině: *Italské barokní zátíší v Čechách a na Moravě*. Brno: Moravská galerie, 2007, s. 13.

⁵ *Doktorandské kolokvium: Sborník kolokvia doktorského studia v oboru Teorie výtvarné výchovy* [online]. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2017 [cit. 2022-04-08]. Dostupné z: https://www.pf.ujep.cz/wp-content/uploads/2018/09/kolokvium_2017.pdf

2. DRUHY ŽÁNROVÉ MALBY A SYMBOLISMUS

Umělci začali nahlížet na obyčejné předměty z nového úhlu pohledu a objevili jiné rozměry malby doposud neprocitnuté na povrch umělecké éry. Ranná zátiší vytvořená nezkušenými umělci tohoto žánru nerozlišovala jednotlivé druhy malby, které se začaly později diferencovat podle obsahu zobrazeného v obrazech. „*Zátiší se v základu rozlišují podle předmětů, jež podávají, mj. ovocná, květinová, lovecká, kuchyňská či trhová.*“⁶ Dekorativní úděl objektů nabýval na významu a malíři záměrně vytvářeli koncept zátiší se skrytou alegorií. Užité všední každodennosti mohou utajovat symboliku s hlubokým nerozlušitelným porozuměním, která je uvedena vědomě a je cílem umělce. Není ovšem pravidlem za všech okolností nalézt tajuplné sdělení, existují výjevy bez symbolického znázornění. Vytváření kompozice zátiší má pod dohledem umělec, který může rozmisťovat předměty podle jeho uvážení, musí umět pracovat s úvahou a dosáhnout rovnováhy. Způsob zobrazení modelů v uměleckém díle vzbuzuje v pozorovateli jednak přirozenost předmětů běžně se vyskytujících v našem prostředí a nebo díla obsahující přepychové množství seskupených předmětů, která jsou uměle naaranžovaná a záměrně strojená do dokonalosti, což bylo zvykem barokního výtvarného umění.

2.1 Téma *Vanitas*

„*Výrazný typ zátiší se symbolickými významy typu vanitas se rozvinul v holandském Haarlemu...*“⁷ „*Téma vanitas vstoupilo v Nizozemí do programu malířů zátiší zvláště specifickým způsobem. Tato oblast mimořádných náboženských rozbrojů našla jak u katolíků, tak u protestantů porozumění, pokud šlo o téma vanitas ve smyslu varování před lidskými nepřístojnostmi a účtování činů pozemských...*“⁸ „*Vanitas (latinsky marnost, prázdnota, pomíjivost), myšlenka o pomíjivosti a bezcennosti všeho pozemského, založená na starozákonním citátu vanitas vanitatum (vše je marnost), byla často ve spojitosti s varováním memento mori (pamatuj na smrt) poměrně frekventovaným obrazovým*

⁶ STUKENBROCK, Christiane a Barbara TÖPPER. *Tisíc mistrovských děl evropského malířství 1300–1850*. Praha: Slovart, 2008. s.

⁷ SEIFERTOVÁ, Hana. SLAVÍČEK, Lubomír. *Nizozemské malířství 16.–18.století ze sbírek Oblastní galerie v Liberci*. Liberec: Oblastní galerie, 1995. s. 66 – 67.

⁸ MŽYKOVÁ, Marie. *Nizozemské zátiší ze šlechtických sbírek*. Praha: Národní památkový ústav, 2012. s. 73.

námětem, zvláště v období baroka.“⁹ V počátcích této tematiky postačil k vyjádření náhlé smrti převrhnutý kalich, přerušil tak křehkost života a prázdnotu. Obdobný atribut smrtelnosti připomíná nejčastěji vyobrazovaná lidská lebka, která zřetelně demonstruje odraz doposud žijící bytosti. „*Lebka navíc s vanitárním textem přibitým na zdi, s rozpoznatelným jménem „Heinsius“.* Nápis začíná veršem z Vulgaty *Vanitas vanitatum omnia vanitas – marnost nad marnost, všechno je marnost rozklíčovat zcela nesmyslné.*“¹⁰ Vanitas obrazy odkazují na smrt prostřednictvím několika zásadních atributů nacházející se na všech námětech. Historikové umění se pokoušeli rozklíčovat výklad rekvizit v námětech související s nestálostí žití jako je stárnutí vyjádřené shnilým ovocem, ubývající svíce nebo zhasnutá olejová lampa bývá předzvěstí odchodu bytosti ze světa, přesýpací či kapesní hodiny jsou známkou prehavosti času a dočasnosti krátkého života. Symbolem marnosti vědění ztělesňují atributy hudebních nástrojů, knihy nebo mapy poukazující na malou hodnotu věci než je sám lidský život, získání znalostí, které nemá trvalé bytí. Měsíc s penězi a drahé šperky mají ve všedním životě velkou hodnotu, poukazují na moc a majetek, ve výtvarném umění však nedokáží zvrátit nevyhnutelné a lidem nezajistí žádnou ochranu. V barokní éře tvořili úspěšní holanďští umělci Herman Steenwyck s dílem *Marnosti lidského života*, Jan Davidsz. de Heem: *Zátiší s lebkou*, *Zátiší s knihami a lebkou*, *Zátiší s knihami, globusem, lebkou, housle a vějířem*. Dalším umělcem je Pieter Claesz: *Zátiší Vanitas*, *Zátiší s hořící svíčkou* a *Zátiší s rybou*.

2.2 Květinová zátiší

„*Je dnes těžko si uvědomit, že kytice jsou svého druhu „vynálezem“, novověku. Teprve od 15.století máme zprávy o vytváření svazků květin označovaných v staročeštině „kyty“, a teprve v 18. století „kytice“.*“¹¹ Oblíbené období květinových zátiší rozkvétá v holandských městech Antverpy, Middelburg a Hagg na konci 16. století. Květiny se mohou zdát jako dostupné a běžné zboží rostoucí v každé přírodě jiné země kolem nás. Nicméně čerstvě nařezané barevné květiny různého druhu svázané do kytice nebyly

⁹ STUKENBROCK, Christiane a Barbara TÖPPER. *Tisíc mistrovských děl evropského malířství 1300–1850*. Praha: Slovart, 2008. s 1006.

¹⁰ MŽYKOVÁ, Marie. *Nizozemské zátiší ze šlechtických sbírek*. Praha: Národní památkový ústav, 2012. s. 75.

¹¹ MACEK, Josef. *Italská renesance*. Praha: Československá akademie věd – ČSAV, 1965.

prakticky obvyklým doplňkem v prostých domácnostech lidí jako dnes, v prostorách světnic se nacházely pouze samostatné rostlinky v úzkých nádobách. Zahradníci a bohatí obchodníci s květinami se obraceli na umělce ze všech koutů světa, aby stihli zaznamenat vzácnou kopii jedinečných druhů rostoucí v zahradách. Kolorovanými kresbami a akvarelem vznikaly záznamy do knih a studie jednotlivých rostlin světa rozpracované do posledního detailu, které byly identické s živou předlohou. Luxusní skladba květin vznikla naaranžováním, sestavená podle vzorových studií a modelů. Neuvěřitelné kytice by ve skutečnosti umělci namalovat nemohli, šlo o druhy květin pocházející z jiného ročního období, např. tulipány kvetou na jaře a růže svou krásu vystavují lidem v letních dnech. Malíři touto cestou dosáhli velkolepých obrazů, zachytili krásu rozkvetlých květů cenných rostlin, které zachovávají podobu čerstvě utrženého kvítka a nikdy neuvadnou a zčásti mohou lidé tuto krásu vlastnit ve svých domovech každý den. Při malbě květin museli malíři pracovat se symbolikou, barevnou kompozicí a doprovodnými motivy. „*Květy nemohly být nahlíženy jen přímou optikou. Za jejich barvami a tvary bývaly skryty hlubší symbolické významy z tradic, poetického citění a filosofie doby.*“¹² Jedním z nejúspěšnějších umělců květinových zátiší se stal vlámský malíř Jan Pieter Brueghel, který také tvořil za pobytu v Itálii a Praze: *Květiny v keramické váze, Kytice*. Mezi další umělce 16. – 17. století patřil Ambrosius Bosschaert: *Zátiší s květinami, Váza květin v okně*. Malíř kytic ve vázách s doplňujícími atributy jako ulita nebo ovoce je Balthasar van de Ast, Hieronymus Galle a původem švýcarský barokní výtvarník Jan Rudolf Bys, který působil převážně v Praze.

2.3. Trhová a kuchyňská zátiší

Počátek vzniku tohoto typu zátiší má jednoduché vysvětlení a důvod, který vedl nejen umělce výtvarného umění k malbě od poloviny 16. století. „*Zde – stejně jako v literatuře – šlo o snahu proniknout k co nejširším vrstvám. Také to byla jedna z cest k žánrové malbě a rovněž k zátiším, dotýkajícím se obyčejného života i vznešené společnosti.*“¹³ Nové náměty se zaměřují na vyobrazování přirozených okamžiků z každodenního života všech lidí a zachycují skromné scény z prostředí, ve kterém jsou zakomponovány postavy

¹² MŽYKOVÁ, Marie. *Nizozemské zátiší ze šlechtických sbírek*. Praha: Národní památkový ústav, 2012. s. 79.

¹³ MŽYKOVÁ, Marie. *Nizozemské zátiší ze šlechtických sbírek*. Praha: Národní památkový ústav, 2012. s. 33.

a potraviny všeho druhu. Kuchyňská zátiší zahrnovala přeplněný prostor drahými a nesehnatelnými potravinami na přípravu pokrmů pro vybranou společnost. Přesto existují díla s kontextem obyčejného života lidí, kteří poskromnu připravují jídlo z pár základních potravin, které ve spižárně uchovávají. Barokní styl malby ve Španělsku je spojen se slovem *bodega* nebo-li spiž, původ pochází z podobného latinského významu slova apothéca – místnost určená pro ukládání nepotřebných věcí. Bodegón můžeme charakterizovat jako hospodskou místnost, kuchyň, spižírnu nebo sklepení, v němž je malířem vytvořena kompozice z předmětů, které bychom zde běžně mohli nalézt. V každém obraze najdeme zobrazená tržiště, krámky a přeplněné stánky s drůbežím masem, ze soukromých dvorků hospodářů, kupu ovoce, zeleniny a další rostlinné produkty, které lidé sami vypěstovali. Vejce se vyskytují skoro na všech kompozicích, byly zbožím dostupným a potřebným, proto si je v té době mohly dovolit i chudší vrstvy. Země s volným vstupem do mořských přístavů prodávali mořské ryby a plody, které nebyly dostupné v sladkovodních řekách. „Právě ryby mnohdy měly význam jak křehkosti života, tak i smrti a vzkříšení...ryby a kříž jsou nejvýraznějšími symboly křesťanství. Od poloviny 17. století však tato symbolika ztrácela někdejší prostor. Ryby se stávaly součástí kuchyňského repertoáru.“¹⁴ Ve víru hojných zátiší z prostředí kuchyně a řeznictví pracoval na obrazech jeden z prvních holandských umělců v 16. století Pieter Aersten a jeho žák Joachim Beuckelaer. Barokní malíř honosných námětů zahrnující pokrmy, potraviny a mrtvá zvířata je mistr Frans Snyders: Zátiší s mrtvou zvěří, ovocem, a zeleninou na trhu, Zátiší s mrtvým jelenem, Zátiší s chlazeným vínem. V 17. – 18. století tvořil obrazy vlámský umělec Jan Baptist Bouttats: Zátiší s rybami a drůbeží.

2.4 Lovecká zátiší

„Když došlo k ukončení třicetileté války, přicházel čas obnovy zbídačeného hospodářství. Pozvolna se otevírala cesta i k obnově lesního hospodářství a pěstování zvěře.“¹⁵ V druhé polovině 17. století začala zpočátku v Holandsku a ve Flandrech vznikat zátiší mrtvé zvěře nazývané lovecké trofeje císařských lovů uskutečňované po lesích. Umělci reprezentovali

¹⁴ MŽYKOVÁ, Marie. *Nizozemské zátiší ze šlechtických sbírek*. Praha: Národní památkový ústav, 2012. s. 45 – 49.

¹⁵ BARTILLA, Stefan. KOTKOVÁ, Olga. *Roelandt Savery. Malíř ve službách císaře Rudolfa II. = A painter in the services of emperor Rudolf II.* Praha : Národní galerie v Praze, 2010.

tuto událost zaznamenáním na plátno, ve většině dílech jsou těla mrtvých zvířat zakomponována do prostřední spojené s motivy přírody. Barevnost je nadsazena nad realitou, malíři používali sytou škálu teplých odstínů a studenější tóny barev v pozadí kompozice. Zpočátku umělcům sloužili vycpaniny divoké zvěře, později byly pozřizovány exotická a domácí zvířata pro malbu dle skutečnosti. Pro nadšení loveckých scén zapůsobili malíři Frans Snyders a Jan Fyt: Zátíší se zajícem. Na zátíší se zvířaty se specializovali také Pieter Boel, Isaac Godyn a na počátku 18. století Philipp Ferdinand de Hamilton.

2.5 Iluzivní malba Trompe l'oeil

„Od antiky rozšířený zobrazovací způsob, který usiluje opticky smazat rozdíl mezi namalovaným a skutečným předmětem. Trompe l'oeil se vyskytuje buď jako obrazový motiv, nebo od poloviny 15. století a především v holandském malířství 17. století jako samostatný obrazový druh.“¹⁶ Umělcům šlo v tomto typu malby doslova ošálit lidský mozek fascinujícími vizuálními kouzly, vyčarované uměleckým nadáním. Obrazy opticky namalované do prostoru byly dokonale zpodobněny podle reality, až v pozorovateli evokovaly záměrnou provokaci umělci. „Zátíší typu Trompe l'oeil každopádně budilo zvědavost, zneklidňovalo a zároveň bavilo, což jen násobilo umělecký zážitek.“¹⁷ Diváci mohli v těchto zátíších spatřovat mnohdy objekty osobní ve vztahu s autorem díla např. dopisy, stopy intimních potřeb nebo vlastní portréty. Opětovaně znázorněné svitky s křiklavě červenou pečetí, světlé pozadí hnědých odstínů struktury dřevěné desky, umělecké a psací potřeby. Na zdech hřebíky, na kterých visí nejčastěji těla mrtvého ptactva, drobné zvěře a lovecké nářadí. Mezi přední autory zlaté éry Trompe l'oeil patřili Samuel Dirksz van Hoogstraten, Cornelis Norbertus Gysbrechts, Jean François de le Motte a v 18. století tvořil podobným způsobem William Michael Harnett.

¹⁶ STUKENBROCK, Christiane a Barbara TÖPPER. *Tisíc mistrovských děl evropského malířství 1300 – 1850*. Praha: Slovart, 2008. s 100.

¹⁷ MŽYKOVÁ, Marie. *Nizozemské zátíší ze šlechtických sbírek*. Praha: Národní památkový ústav, 2012. s. 181.

3. VÝVOJ ZÁTIŠÍ V DĚJINÁCH VÝTVARNÉHO UMĚNÍ

Existence zátiší je zaznamenána v čase od nejstaršího zobrazení v době egyptských faraonů, přes vrchol malby v 17. století, až po nejnovější obrazy moderního a současného umění. Zátiší prošlo napříč vývojem staletí několika etapami a proměňovalo svůj styl podle uměleckých trendů té doby. Nový typ malby je znám především jako zcela realistický vzhled propracovaný umělcem do posledního detailu. Zátiší v moderní době poukazuje na nový pohled umění, které se vymyká preciznosti a naopak se snaží stylizovat náměty v zátiší do abstraktní podoby.

3.1 Období před vznikem zátiší

Předcházející znaky v podobě zátiší se objevovaly ve starověkých egyptských hrobkách významných vládců, které byly pro bohaté zemřelé vyzdobovány nástěnnými malbami. Ze starověku byla dochována figurativní malba s kompozicí zátiší předmětů a potravin určené k posmrtnému využívání zesnulého. Umění v období antiky zobrazovalo podobné neživé předměty zejména v řeckých a římských domovech. Umělci tvořili náměty skutečných předmětů, potravin a zvířat na vlhkou omítku nebo na nástěnné mozaiky zvané *emblemata* v římských palácích bohatých Římanů. Nejčastěji začleňovali předměty jako byly skleněné a keramické vázy či mísy s ovocem a květinami. Ze starověké doby se ocitáme ve středověké začínající v 6. století, se kterým přichází i nové pojetí malby a to zejména náboženské. Nástěnné malby a mozaiky zůstaly nadále používané, ale pro výzdobu křesťanských sakrálních staveb. Důležitým faktem bylo, že atributy byly spojené se symbolikou, obyčejné předměty tak nabyly nového významu. Renesance v 15. – 16. století zahrnuje první pokusy o zobrazení předmětů, které nelze plnohodnotně nazývat zátiším, ale mají sklony k budoucím samostatným obrazům. „*Nejstarší zaznamenané obrazy zátiší byly: Mladý zajíc (1502) německého malíře Albrechta Dürera a Mrtvá koroptev (1504) od benátského umělce Jacopa de'Barbari. Jacopo de' Barbari byl prvním zdokumentovaným malířem, který vytvořil klasický obraz s prvky zátiší. Jeho obraz popisuje zátiší s koroptví, železnými rukavicemi a šípem zaraženým do zdi.*“¹⁸

¹⁸ GLENNOVÁ, M. Jacopo de' Barbari. Artmuseum [online]. c1999-2012 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=1097.

3.2 Zátiší od vzniku po 18. století

V průběhu 16. století se společnost dále rozvíjela dokud se zátiší nestalo samostatnou uměleckou formou jako žánr, který známe dnes. Jedním z průkopníků nové malby se stal italský umělec Caravaggio a jeho dílo, označováno za první zátiší. „*Jednou vzal Caravaggio košík, vložil do něj hrozna vína, červivé jablko, několik fíků, hrušek a broskví a namaloval první zátiší. Stalo se to v roce 1596.*“¹⁹ Jednotné obrazy umělců nevznikaly náhodně, podobnost kompozic a barevného provedení byla inspirací jeden pro druhého. Holandský realismus se stal vrcholným obdobím v umění a poznamenal svůj zlatý věk také v novém žánru zátiší v 17. století. Zátiší se stalo běžným námětem obrazů, umělci tak začali vymýšlet nové druhy a rozdělili zátiší do charakteristického typu jednotných předmětů. Za zmínku stojí malíř Willem Klaf, který se věnoval ve své umělecké kariéře především zátiší. Dokonalé tvůrčí schopnosti přenesl do obrazů, vměstnal do kompozic neobvyklou variaci předmětů. Mezi atributy patří ovoce, čínský vysoce zdobený porcelán, perleťové nádoby a především rudé přehozy s orientálními vzory zlaté barvy, dílo *Zátiší s čínskou cukřenkou*, *Zátiší s porcelánovou mísou*, *Zátiší s poutnickou lahví a dvěma zlatými konvicemi*. Kompozice jsou zahaleny do černého pozadí a s pomocí světla, které dopadá na objekty, odráží krásu a lesk bohatého života. Na umělecké scéně se objevují výjevy okamžiky ze života lidí nazývány podle prostředí „snídaně“, nebo „blanket“. Základem těchto námětů byly stoly a venkovní posezení zobrazující okamžik společnosti po jídle. Tudiž byly součástí kompozic rozjedená jídla na talířích, špinavé nádobí, drobký povalující se po stole, nakousnuté potraviny a sklenice s tekutinou. Autorem děl šedozelených tónovacích barev je například Willem Claesz. Heda s dílem *Zátiší s krabem*, *Zátiší s herinkem*, *Zátiší se snídaní*.

Náměty zátiší v 18. století stále navazovaly na předchozí umělce doby, ale zcela bez symboliky a alegorickým motivů. Ve větším měřítku se objevují v obrazech umělecké a vědecké nástroje, především hudebniny malované s větším důrazem na detail. I když umělci neudělali zásadní převrat v námětech, změna techniky a provedení umožnila autorům získat nové zkušenosti a dosáhnout nového barevnějšího a vytříbenějšího vzhledu. Nejvýraznější umělec Jean-Baptiste-Siméon Chardin zhotovoval jednoduché kompozice

¹⁹ PARRAMÓN, José M. Jak malovat zátiší. Praha: Jan Vašut 2001, s. 10.

prostřených stolů zámožné společnosti. „*Náměty a styl odrážejí jeho skromnou, otevřenou osobnost s láskou k uměleckému mistrovství. Povrchy a textury zátiší jsou tak přesvědčivé, že se jich chcete dotknout – víte přesně, co to všechno je a kde to je v prostoru. Žánrové scény krystalizují okamžiky jednoduché, poklidné důvěrnosti...*“²⁰ Chardinovo pojetí malby zanechalo na mnohé současníky velký citový dojem, díla Měděný samovar, Zátiší s kočkou a rejnokem, Zátiší měděný kotlík, sýr a vejce.

3.3 Zátiší v moderním umění 19. – 20. století

Velká změna ve výtvarném umění se odehrála v průběhu 19. století, s nástupem nových uměleckých směrů. Malířství pružněji reagovalo na nové myšlenkové proudy a tendence ve společnosti, proto bylo oblastí, která se proměňovala s větší dynamikou. Osobností v období romantismu byl španělský umělec Francisco Goya, který maloval klasické scény zátiší s náznaky nového impulsu. Namaloval díla s výjevy pokrmů a kuchyňského náčiní: Zátiší s nohou beránka, Zátiší s nádobím a dřeváky nebo Zátiší se třemi kusy lososa. Známý svými ovocnými zátišími malovanými v teplých barevných odstínech byl český umělec Josef Matěj Navrátil: Zátiší s pomeranči, Broskve, Rozkrojený meloun. Realističtí malíři svými zhotovenými díly ovlivnili tvorbu budoucích impresionistů, atmosféra barevného provedení obrazu byla počátkem pro nově vytvořený umělecký směr. Gustave Coubert uměl zacházet jak se světlem, tak barvami, tato jistá kombinace zkušeného malíře vykouzlila v dílech s ovocem a květinami hřejivý pocit harmonického života: Zátiší s jablky a pomeranči, Puget květin ve váze, Jablka a granátová jablka. Osobností evropského realismu byl český portrétista Karel Purkyně, který vytvořil během své kariéry několik obrazů zátiší s náměty mrtvé zvěře, zejména zavěšeného ptactva s kompozicí: Zátiší s cibulí, Sova sněžná.

Na přelomu 19. – 20. století upadala do pozadí akademická a realistická malba, na tomto přelomu tvořil svá díla francouzský moderní umělec Édouard Manet. Tvořil obrazy novým malířským stylem a s větším temperamentem: Svazek chřestu, Květina v křišťálové váze, Zátiší s ovocem na stole. Společně s Henri Fantin-Latour autorem květinových zátiší, stáli u zrodu modernistického směru impresionismu. „*V impresionistickém zátiší nenalezneme*

²⁰ CUMMING, R. Umění. Praha : Slovart. 2007. s. 224.

*alegorický, ani mytologický obsah. Inspirace přicházela, jak ji to bylo řečeno, z přírody, její barevnosti a proměn.*²¹ Obrazy zátiší vznikaly za pomoci krátkých tahů štětcem, důležitý je jasný zářivý kolorit, celkový efekt bez detailů a obrysových linií a snažili se interpretovat reálná svět různými postupy. Ranným umělcem impresionistické malby byl Claude Monet: *Zátiší s melounem, Zátiší s květinami a ovocem, Zátiší s citrony*. Světově známý a uznávaný umělec Vincent van Gogh tvořil zátiší v nevídaném stylu, kombinoval do sebe různá období a fascinoval tím další umělce. Jeho typickým prvkem bylo používání sytě žluté barvy, kterou promítl také do většiny zátiší: *Slunečnice, Zátiší s botami, Zátiší s citrony*. *„Obraz Slunečnice je koloristický, složený z barevných ploch, které vytvářejí formu objemu a postrádají jakékoliv střídání světla a stínu.*²² Postimpresionisté přemýšleli nad uměním racionálně, reagovali na impresionismus co by na nový neucelený směr a pokusili se zařadit do postupu umělců nějaký řád. Nejvýraznější osobností postimpresionismu byl Paul Cézanne, který ovlivnil vývoj malby a mladé umělce Henriho Matisse a Pabla Picassa. Charakteristickým stylem byla Cézannova barevnost, *..., jeho paleta je obvykle omezená na zemité odstíny zelené, červené a modré, a bývá tam určitá instinktivní síťová podkladová struktura, jako by měla držet kompozici pohromadě a definovat různé oblasti.*²³ Většina namalovaných děl obsahuje mísu, koš s ovocem, džbánem a drapérií, přesto nalezneme také lebku odkazující na zátiší vanitas: *Zátiší s košem, Zátiší se závěsem a džbánem, Zátiší s košíkem jablek, Zátiší s lebkou.*

Umění 20. století zažívalo nový a rychlý způsob vývoje malířství do abstraktní podoby, společně s malířstvím se rozvíjely také umělecké žánry, mezi nimi i zátiší až do poloviny 20. století. Od počátku nového století začínají předměty ztrácet svou skutečnou podobu, postupné zjednodušování tvaru a barev vedlo umělce k úplnému beztvárnému umění. *„Tehdy aktuální oživení zájmu o zátiší, nad skutečností, že staletá tradice v tomto odvětví byla podnětná i pro novodobé avantgardní umělecké proudy.*²⁴ O tento nový

²¹ GAWLIK, L. Dějiny výtvarného umění 1. díl: Od vzniku umění až na práh moderny. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2009, s. 167 – 168.

²² PARRAMÓN, José M. Jak malovat zátiší. Praha: Jan Vašut 2001, s. 25.

²³ CUMMING, R. Umění. Praha : Slovart. 2007 s. 334.

²⁴ SEIFERTOVÁ, Hana. Mezi zátišími/Flámské a holandské obrazy 17. století a jejich ohlas v kabinetní malbě střední Evropy. 1. vyd. Liberec: Oblastní galerie v Liberci. 2003, s.4.

způsob kubistického ztvárnění se postarali zejména Pablo Picasso a Georges Braque, tito malíři stylizovali objekty do několika stylů, jednak do hranatých tvarů s monotónními odstíny hnědé a černé barvy. Vytvářeli koláže z atributů prostřednictvím linií a ploch, kompozice zátiší byla těžko rozpoznatelná s pozadím a v poslední řadě vznikala díla cílená bez tvaru vyjádřená pouze barvami, což bylo opakem klasického zátiší. Pablo Picasso: Zátiší s pohárem, Stůl v okně, Džbán, svíčka a smaltovaná pánev. Kubistické prvky se objevili také v českých zemích, středem zájmu Emila Filli bylo zátiší, kterých namaloval nespočet: Zátiší s rohlíky, Zátiší s lahví rumu, Zátiší s rakem. V další fázi vývoje zátiší maloval fauvistický malíř Henri Matisse, rozvíjel koloristický přístup odvážných sytých barev, barevná všehochuť zjednodušovala perspektivu a barevné pozadí mnohdy splývala s objekty vyobrazenými v námětech: Zátiší s mušlí, Zátiší s ovocem a džbánem. Od Barevného šílenství se přesouváme k umělci jehož díla jsou zobrazena v jemných tonálních barvách s primitivními kompozicemi váz, mís, květin a lahví. Giorgio Morandi byl malířem zátiší a krajín s jednoduchým provedením, všechna díla s názvem „Zátiší“, mají vyvážený barevný tón a svým originálním malířským stylem byl důležitý pro další vývoj uměleckého hnutí minimalismu.

3.4 Soudobé umění

Zátiší se postupem času navracelo zpět do forem provedení, ale k tradičnímu zátiší se umělci nevrátili, zobrazovaly předměty v jejich skutečné podobě s myšlenkou odkazující na společnost doby na konci 20. století. Zátiší se stalo hlavní iniciativou amerického směru pop-artu, z počátku byl založen pouze na zátiších, umělci pojali umění tak, že reprezentovaly běžné všední předměty a jídlo jako umění. Nejznámějším světovým umělcem byl Andy Warhol, začal malovat Plechovky Cambellovy polévky nebo Banán, fakt masové výroby a reprezentace výrobků fascinovala amerického umělce do konce své kariéry. Roy Lichtenstein, známý především vytvářením velkoformátových děl v komiksových provedení. Zátiší se zlatými rybami bylo stylizováno do jednoduchých tvarů, výrazná je černá obrysová linie a barevné provedení neodpovídalo skutečnosti, používal moderní zářivé syté barvy žlutých a růžových odstínů. V pop-artovém stylu tvoří český umělec Josef Mžyk, který se specializuje na expresivní výtvarné podání. Mezi jeho sbírku děl patří také zachycené obyčejné předměty společnosti, které jsou namalovány

výraznými barvami s černou kresebnou linií oddělující barevné plochy: Květina I, Žlutý pokoj, Červené křeslo. „Pop-artistní vlna podpořila Mžykovu malířskou tvorbu, prostoupenou novou monumentalitou a údernou, plošnou barevností. Vzniká cyklický soubor obrazů zachycujících předměty z denního života (křesla, žena a její toaleta, zátiší).“²⁵ Malíř umělecké generace Jan Merta tvořil během své výtvarné činnosti také kompozice z předmětů, které spadají do žánru zátiší. Autor skládal kompozice z jednoho předmětu a rozmístil je většinou na střed plátna, tímto umístěním vynikla úloha objektu. Později komponoval do obrazu více předmětů zároveň a hlavní myšlenkou jeho tvorby bylo zobrazit předměty určené k jejich hlavnímu poslání a to uchování něčeho v něčem. Osobitý styl zobrazení malby malíře je zaměřen na využití bledých odstínů béžových a šedých tónů barev a znázorňoval realitu předmětů abstraktní malbou. Ukázka děl se vztahuje k charakteristickým rysům jeho malby: Poháry, Klobouk, Košík, Velká schránka. Český umělec specializovaný na zátiší technikou linorytu je Michal Cihlář, který používá ve svých dílech předměty ze života a utváří kompozice všeho druhu. Typický styl autora je černobílý tisk s kolorováním zátiší pro zvýšení realistické podoby: Zátiší s broučky a Pedrem, Zátiší s lahví a melounem, Zátiší s hozenou rukavicí.

Na začátku 21. století se k malovaným zátiším přidaly za pomoci digitálních technologií, zátiší focená. Na zaznamenávání kompozic, objektů a prostorů nepotřebovali umělci výtvarné potřeby, ale vše zachycovali na videokamery a fotoaparáty. Prostřednictvím nových metod umělci zachycovali dané okamžiky, které by štětcem za tak krátkou dobu nestihli zaznamenat. Josef Sudek byl známým českým fotografem, jeho kompozice jsou přinejmenším nanejvýe přirozené, v temném prostředí zachytí dopadající světlo, které předměty oživí. Nejčastěji zaznamenává všední domácí předměty, kompozice s vejci, sklenicí vody a květinami: Melounová zátiší, Zátiší se zvadlou růží, Zátiší na okně. „*Jeden z našich nejvýraznějších fotografů, Josef Sudek, věnoval tvorbě zátiší velkou část své umělecké tvorby a jeho fotografie patří k tomu nejlepšímu, co bylo v tomto žánru vytvořeno. Jeho objekty byly ty nejobyčejnější předměty a své fotografie vytvářel s využitím jednoduchých technických a světelných prostředků.*“²⁶

²⁵ Josef Mžyk [online]. 2007 [cit. 2022-04-12]. Dostupné z: <http://www.mzyk.cz/vystavy.html>

²⁶ ŠUSTA, M. Photo Hint 2: Fotografické zátiší. Foto Aparát.cz: Rádce fotografa [online]. c1999- 2009 [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <http://www.fotoaparat.cz/article/10883/1>.

4. KNIHA SOUČÁSTÍ UMĚNÍ

Kniha je jako lidský mozek, pomáhá nám jednak uchovávat veškeré poznatky, zážitky, myšlenky a emocionální stránky, prostřednictvím psaného, tištěného nebo malovaného záznamu a je též nejúčinnějším nástrojem ve sdělování. Kniha slouží společnosti v několika různých oblastech, její úděl je člověkem využíván každý den, nejenom že se stará o naši zábavu ve volných chvílích, ale poskytuje nám vzdělání. Tituly knih v naší soukromé knihovně jsou odrazem nás a vypovídají leccos o svých majitelích. Obrazová malba a kresba je v psaných a tištěných knihách mnohdy jen doplňkem spojeným s doprovodným účinkem textů, nicméně se ilustrace stávají také mluvou a lze z nich vyčíst skrytý význam nebo myšlenka.

Ve vztahu s malířským odvětvím je kniha zpočátku spojována zejména s knižní malbou do 15. století do vynalezení knihtisku. Období středověku spadá do rozkvětu výzdoby rukopisů, kodexů a svitků, které byly provedeny základní uměleckou technikou, nejčastěji se uplatňovaly kvašové barvy, tempéry a perokresba. Vkládali se ornamentální, figurativní a rostlinné motivy, písaři vynechávali místa na zdobené iniciály, malovali iluminace v barevném provedení s pozlacením, především pro královskou nezbytnost. Výroba ručně psaných textů probíhala v malířských dílnách v kláštorech a písárnách, tudíž byla jejich dostupnost omezená, knihy nebyly běžným zbožím se kterým se obchodovalo jako v dnešní době a jejich cena byla vysoká. Možnost vlastnit a objednat si knihu měla především šlechta, duchovenstvo a církevní hodnostáři, vlastnili soukromé knihovny o které rostl zájem a jevíly důkaz bohatství. S přibývajícím prací tištěných knih docházelo k úpadku soukromých knihoven a vznikaly knihovny v samostatných budovách a na univerzitách, kniha se stala později cenově dostupným zbožím. Kniha pohltila umění a byla také pro velkou společnost možným způsobem zahlédnout malířské umění. V knihách vznikalo umění a následně byla kniha využita jako jeden z mnoha motivů ve výjevech náboženských či námětech každodenní činnosti v následujících století. Do vzniku samostatného námětu zátiší, byla kniha vyobrazována v dílech, na mozaikách a freskách v sakrálních stavbách pojata s církevní tematikou a význam knihy se vztahoval k náboženství. To začalo upadat mezi společností a umělci vytvářeli náměty zabývající se

pozemským životem, začali malovat knihu spjatou s vědou, vzděláním, lidským životem a stala se také pouhým atributem bez významu.

Lidé mají v dnešní době ke knihám jiný vztah, vzhledem k nepřebornému množství vydávaných knih, které si může dovolit každý. Výjimečnost knih byla nahrazena především technologickým pokrokem, hodnota tištěné knihy klesá a je nahrazována digitálními elektronickými knihami. Postupem vývoje nového století klesá nejen hodnota knihy, ale také její uživatelé, kteří veškeré potřebné informace naleznou na internetu nebo tráví svůj volný čas jinou formou než čtením knih.

4.1 Symbolika

Kniha má nečekané množství významů spojené s postavou nebo jiným atributem zasazeným do kontextu doby a prostředí, ve kterém se nachází. Kniha má několik podobností vyskytující se v umění, jako je svitek neboli text na dlouhém papíru v době antiky než byl vytlačen kodexem, který byl spojován s postavou jej drží v ruce knihu. Další možnou náhradou za knihu byl kodex – později potažený pergamen voskem do nichž se vyrýval text v dřevěných deskách svázané tkaným popruhem. V křesťanských výjevech se objevují různé druhy náboženských a liturgických knih určené k modlitbám a učení – Bible, Misál, nebo Ars moriendi. Potkáváme se přesto s obyčejnými knihami obohacující kompozice jako dekorativní doplněk bez symboliky zvaný stafáž.

Prostřednictvím křesťanství byla kniha poprvé zobrazena v náboženských námětech v rukách Boha. Bible se stala důležitým atributem a znakem křesťanství v oblasti umění a byla podstatou bohosloví. Kniha se stává symbolem náboženství pokud je spojována s biblickými postavami, hříchy, mystikou a vírou. „*V křesťanství se rozlišovaly knihy psané na svitcích (volumina), které často vidáme v ruce světců a které jim Kristus předává jako symbol učení... Ježíše Krista jako Pána a Soudce světa, Pantokratora, často vidáme s knihou, v níž jsou sepsány všechny skutky lidí...*“²⁷ Na námětech s evangelisty se objevují v jejich náručí knihy neboli evangelia plná textu o životě a smrti Ježíše Krista. Knihy a náboženské spisy nesou několik přirovnání – latinský název Liber mundi označuje Knihu

²⁷ BIEDERMANN, Hans. Lexikon symbolů. Praha: Beta-Dobrovský, 2008. s. 147.

světa spjatou s osudy všech lidí a přehledem zákonů učiněného světa. Bible – Kniha knih podobající se letité, zaprášené, velké knize se zastaralým písmem známá pod výrazem kniha života, která ve svém obsahu skrývá jména vyvolených a je symbolem stromu života. „*Bůh uchovává jména všech zbožných v knize života...V době soužení bude zachráněn „každý, kdo je zapsán v Knize“.* Všechny lidské činy byly zapsány knize „dřív než jediný z nich nastal“. *Kdo hřeší, musí zemřít, bude vymazán...*“²⁸ Kniha je všeobecně předzvěstí píle, vědění učenosti, poznání a moudrosti jež se změnil její význam v případě rukou světce. Obsáhlé knihy skutků jež se v umění od Antiky nachází nalezneme nejčastěji ve scénách pálení knih, pojící se s nepříznivými spisy, cenzurou, intolerancí a očistou. Nejčastěji objevující poloha knihy v dílech umělců je otevřená, symbolizuje moudrost, učenlivost, vitálnost a přísliby Pany Marie. Naopak zavřená kniha prokazuje „...*dosud neuskutečněné možnosti nebo tajemství, v křesťanském umění také na Mariino panenství...*“²⁹ Uzavřené desky knih odkazují též na uzavřený příběh a smrt s atributem dohořívající svíce, námět *Vanitas* byl výrazný v období baroka. Symbol knihy společně s dalšími předměty představují marnost vědění a odkazuje na pomíjivost lidského života a nevyhnutelnost smrti. „*Kniha s perem představuje tvořivou substanci, statické bytí, zatímco pero znamená tvořivý princip.*“³⁰ Privilegium církve vykonávalo základní gramatické znalosti, čemuž posloužili Knihy, texty a modlitební spisy rozšířené po středověké období. Ve výtvarném umění není podmínkou aby se kniha vztahovala k náboženskému symbolu, kniha je později v novodobých směrech uplatňována jako spíše jako součást života společnosti jež se pojí s osobním vztahem člověka.

4.2 Význam knih v zátiší

Tato kapitola bude výhradně směřovat ke knihám a jejich postavení v samostatném námětu zátiší a také jako vedlejší kompozice v díle s vymezením a sdělením jakožto zprostředkovatel skrytých příběhů a nových formulací v kontextu. Kniha je spojena s člověkem a světem od vzniku prvního písma, provází společnost vývojem napříč historií a umožňuje přejímat vnější podobu jiného významu. Za obyčejnou knihou v našich

²⁸ LURKER, Manfred: Slovník biblických obrazů a symbolů. Praha: Vyšehrad, 1999. s. 101 – 102.

²⁹ BECKER, Udo: Slovník symbolů. Praha: Portál, 2002. s. 117.

³⁰ COOPER, J.C. Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů. Mladá fronta, 1999. s. 75.

domácnostech se skrývá mnoho metafor a tajemství, která si blíže vyličíme na několika vybraných dílech.

Náměty pomíjivých scén s odkazem na nevyhnutelnou smrt a tóny barev v omezené škále šedé a hnědé nalezneme vždy u haarlemského malíře Pietera Cleasze. Osobitý styl a výjev Vanitas je pro nizozemského umělce pravým druhem tohoto umění, který ho vystihuje. V díle Zátíší s lebkou (viz. obr. č. 1) a perem jsou atributy odkazující na smrt, opakovaná kompozice skládající s z lidské lebky, dohořívající svíce nebo lampy, převrnutého poháru společně s hudebními nástroji, v tomto případě loutnou vydávající prchavé tóny hudby naznačují plynoucí život, který má jednoho dne konec i s marným úsilím tomu zabránit. Zneklidňující atmosféru koná také důležitý předmět a to knihy, v tomto podání se vyskytují v různém stavu, zaprášené či opotřebované svazky knih a zmuchlané, vytrhané listy uvnitř desek jsou základním motivem marnosti vědění. Dosti opakovaným a oblíbeným výjevem pro katolickou církev je učitel a překladatel z církevních Otců Svatý Jeroným značně známý v díle Albrechta Dürera. Tímto námětem se nechal inspirovat také italský malíř Caravaggio, který namaloval několik děl v jiném podání, obraz s názvem Psaní svatého Jeronýma (viz. obr. č. 2). V umělcově podání je dílo z hlediska kompozice a rozmístění velice prosté a jasné, malíř vystihl podstatné složky zdůrazněné dopadajícím světlem. Námět se pojí s příběhem svatého Jeronýma co by učence a světce, pověřený přeložit Bibli do latinského jazyka (Vulgata), aby byla přístupná nejenom příslušníkům římskokatolické církve, ale i věřící společnosti. Svatý Jeroným svou úlohu naplňuje, je znázorněn v procesu práce se zadumaným pohledem na čtení a nataženou paží přepisuje do knihy text v latinském jazyce. Knihou je Bible, ačkoli to není na první dojem rozpoznatelné. Mezi další umělce, kteří v 17. století tvořili na úkor dění dominance katolické církve byl Johannes Vermeer se svým dílem Alegorie katolické víry (viz. obr. č. 3). Tento obraz zahrnuje značně atributů a předmětů, které souvisí jednak s nedovolenými oslavami mše v Nizozemí a odkazují na silnou moc katolické víry představující ženu a globus. Předním aspektem je zátíší utvářející kompozici z knihy, číše a krucifixu umístěné na stole, jež symbolizují katolickou mši, oslavovanou v zakázaném období na utajovaných místech před církví. Obřad mše se neobejde bez liturgické knihy jež pomáhá vykonávat modlitbu, umělcem stylizovaná velká rozevřená kniha ozdobena kovovými ornamenty vzbuzuje

odkaz na misál. Období barokního malířství bylo charakterizováno dynamickou realistickou malbou, s působením světla zajistilo modelaci prostoru a vynikl výrazný kontrast mezi světlem a stínem, který se odehrával v interiéru. Kontrastem této doby byl umělecký směr impresionismus. Tímto uměleckým stylem malby Paul Signac zachytil kompozici zátiší s knihou, natrhanými květy ve sklenici a ovocem: Zátiší s knihou a pomeranči (viz. obr. č. 4). Signac v obraze zjednodušil tvar atributů a zachytil barvy ovlivňující se navzájem, použil barevnou škálu teplých odstínů inspirovanou z okolí středozevního pobřeží jižní Francie. Prostředí samostatného zátiší působí přirozeně, všední předměty na stole doplňuje kniha, podstatnou částí obrazu. Namaloval ji v modro zelených odstínech jež je cestopisem francouzského spisovatele Guy de Maupassant s názvem Au Soleil (Pod sluncem), která odkazuje na životní vysněné plány malíře v rámci cestování. Obrazy převažující odstíny žluté a oranžové barvy jsou známé především u malíře Vincenta van Gogha, který namaloval několik obrazů v této barevné škále. Jedním z těchto děl je výjev s mnoha knihami malované s volností a lehkostí s názvem Hromady francouzských románů (viz. obr. č. 5). Zátiší moderní francouzské literatury spisovatelů Emila Zoly a Guy de Maupassanta představuje oblíbenost čtení francouzských románů malíře, který příkládá knihám důležitost a svědčí o tvůrčím nápadu pro osobní inspiraci. Knihy referují život bez příkras a nabízejí realistický pohled na současnou existenci, takovou jaká je. Kompozice zavřených knih ve stozích nám nevypoví zhora nic, až na otevřenou knihu záměrně vybízející k pokusu o přečtení textu. V současné době vytvořil zátiší s názvem Zdražování knih (viz. obr. č. 6) český umělec Michal Cihlák. Toto zátiší vzniklo na základě zdražování knih od nového roku. Zátiší na němž jsou hlavním motivem knihy, demonstrují situaci knižního trhu, který v důsledku zdražení může vést k vytříbení nadbytečných knižních titulů, které mnohdy končí ve výprodejích.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1. VÝTVARNÝ SOUBOR

V této části bakalářské práce bude hlavní náplní popis vlastní tvorby od počátku výběru tématu až po samostatnou realizaci osmi výsledných souborů, včetně vyličení postupu, využití zvolených materiálů a interpretace jednotlivých děl. Součástí kapitoly bude nastínění techniky, kterou jsem si záměrně vybrala pro její využití v současné době a zejména pro vyzkoušení netradiční metody jiné techniky než je samotná malba, která byla nejvíce využívána malíři při tvorbě zátiší. V oblasti umění pracuje několik současných umělců, pohrávajících si se stejným motivem, ale jinou myšlenkou, kterou bych zde ráda zmínila.

1.1 Úvod práce

Při výběru tématu ze seznamu všech nabídek jsem se po dlouhém rozhodování nadchnula zejména pro techniku linorytu, která byla pro mne novou metodou jak vytvořit dílo. Téma práce se jevilo jako jednoduché, pod mou představou byl motiv zátiší bez komplikací splnitelný, aniž bych si uvědomovala náročnost tohoto žánru. Moje původní idea směřovala k vytvoření vlastní kompozice za použití běžně používaných předmětů nacházející se doma, u babičky nebo na chalupě. Tento pokus po několika nepovedených fotografiích, skončil jevícím se problémem z hlediska mé dokonalé představy. Vymyslet vhodné kombinace předmětů, které by naplnili mou vizi nebylo snadným úkolem. Výsledná skladba objektů vypadala na fotografii nepřírozně a nebyla tak dostatečně vhodná pro výstup kvalifikační práce. Zákoutí a místa v prostředí ve kterých jsem se nacházela nebyla fotogenická, a tak jsem na radu vedoucího práce zvolila vyhledávat náhodná místa ve městech, na ulicích, v přírodě a sestavovat z fotografií mnou pořízenými několik různorodých momentů vhodná jako zátiší, které mají myšlenku a příběh v mém okolí. Tento nový přístup jakým získat svá originální kompozice zátiší byla při focení objektů nezáživná, má zaměřenost a stálá ostražitost ve mně nevyvolávala žádné zaujetí a motivy zátiší, které by mě nadchly. S postupným problémem zachytit a získat své dokonalé zátiší bylo stále obtížnou úlohou, která se mi nedařila naplnit. Od tohoto postupu jsem upustila po konzultaci a přešla na realizování skic, jež byly hlavním tématem různorodé druhy květin, které jsem si vyhledala a utvořila z nich kompozici. Stále jsem si

nebyla jistá zda je to ten správný námět zátiší, se kterým budu nějaký čas pracovat a zda to bude vhodné pro techniku linorytu, vzhledem k velmi drobným detailům, které květiny obsahují. Zátiším jsme obklopeni ze všech stran každý, ale získat fotogenické a přirozené předměty v několika verzích se stejným motivem nebylo snadné. Nápad s knihami jsem dostala až na konzultaci s pomocí vedoucího práce na katedře výtvarné kultury, při řešení tématu. Kolem sebe jsem měla skříně či knihovny naplněné zejména knihami, materiály, skripty a všemožnými předměty vypadající přirozeně s nádechem umělecké myšlenky, kterou jsem v knihách viděla. Se souhlasem jsem si nafotila několik snímků zátiší s hlavním prvkem knihy a pokračovala dále v hledání dalších prostor, ve kterých knihy najdu. Jednak jsem obešla knihkupectví dokonale seřazených nových knih, také antikvariáty v místě mého bydliště a v Plzni, ve kterých jsem našla staré knihy všeho druhu, nesrovnané, ledabyly položené v policích. Kromě toho jsem požádala své přátele a rodinné příslušníky, o kterých jsem věděla kolik vlastní knih ve svých knihovnách, aby mi poskytli fotografie. Navštívila jsem také katedru historie s prosbou o pořízení snímků knih, které jsou k mání. Všimla jsem si také knihovny na chodbě klatovské školy obsahující nedbale naplněné police různými vyučujícími materiály včetně knih dotýkající se zejména matematického obsahu. Během několika dní jsem posbírala kolem dvaceti různých fotografií a vybrala s pomocí osm nejvíce povedených a zajímavých kompozicí odlišného druhu.

1.2 Postup a tvorba práce

Začala jsem pracovat na náčrtovém materiálu. První překážkou u této části byla zvolená technika, skici jsem zpočátku předkreslila podle fotografie na papír velikosti A3 tužkou a následně objekty přetřela černým inkoustem a později černou akrylovou barvou, která byla pro tento způsob lepší. Od začátku jsem musela myslet na techniku tvorby, vzhledem k tomu že budou finálové výtisky v barvách černé a bílé, musela jsem přemýšlet jakým způsobem vyjádřit stíny a modelaci předmětů. V prvních náčrtech jsem stíny vyjádřila odstínem šedé barvy a bílou byla znázorněna místa světlých barevných odstínů v reálné podobě. Ukázalo se, že pokusy tímto směrem nejsou správné a realizovatelné, mimo tekuté barvy jsem vyzkoušela skici kreslit úhlem, ovšem výsledek byl stejný a neřešil daný problém. Nesnázi byla také převaha černé barvy nad bílou, v tomto důsledku bylo

vhodnější provádět skici na černý podklad. V konečném výsledku jsem se rozhodla po opakovatelných neúspěších a konzultaci přejít na tvoření práce z části v digitální podobě a pracovat v programu Procreate. Nejprve jsem si fotografii převedla do negativu a s pomocí tužky kreslila bílými tahy obrysy knih, někde jsem nastínila tituly a vymalováním zvýraznila ty, které budou na papíře bílé. Modelaci a kontrast světla a stínu jsem znázornila šrafurou, světlé části jsem vyplnila hustými čarami a tmavá místa byla vyobrazena řidšími rozestupy mezi tahy. Tímto postupem se mi podařilo dosáhnout osmnácti návrhů, ze kterých vedoucí práce vybral osm finálních pro konečnou realizaci linorytů. Vybrali jsme směs kompozic, které mají stejnou myšlenku a téma, ale jsou v různorodých estetických uspořádání. Vytisknuté skici požadované velikosti byly potřeba dostat co nejefektivněji na lino a to za pomoci uměleckého úhlu. Když byl koncept překreslen permanentním fixem, aby se obrysy nesmazaly, začala jsem náčiním na linoryt vyrývat do lina obraz. Vyrývání bylo pro mě velkým neznámem, nějaký čas trvalo než jsem přišla na správný postup a poté co jsem získala zkušenosti mě práce více bavila a čas zhotovování se zkrátil. První zhotovenou maticí a tisk jsem následně prokonzultovala s vedoucím, vyslyšela nedostatky a případné připomínky pro zlepšení a pokračovala jsem dále tímto směrem do finálního zhotovení všech děl.

1.3 Moderní grafická technika

Ještě před tím než se zaměřím na oblast inspirace a samotnou interpretaci praktické části jednotlivých děl, chtěla bych zmínit několik informací o současném využití techniky linorytu a dotknout se umělce, který tuto techniku ve svých dílech aplikuje. Vzhledem k tomu, že byla technika provedení jeden z hlavních důvodů výběru mého tématu, nechci tuto metodu ponechat bez žádné zmínky. Linoryt byl objeven až v 19. století, přesto kořeny tisku tohoto principu sahají do dávné historie. Poměrně nová technika funguje na principu tisku z výšky, tedy vyvýšená tisková forma odpovídá řemeslně zpracované kresbě, naválená tiskařskou barvou a zrcadlově otisknuta na papír. Grafická technika linorytu nachází ve 20. století časté využití zejména u sochařů, malířů a spisovatelů v umělecké tvorbě. Tato metoda umožňovala umělcům užít její způsob pro výrobu propagačních materiálů mezi válkami a uplatnila techniku při tvorbě knižní grafiky. Vznikala především černobílá díla za použití jedné matrice při tisku, později po druhé polovině 20. století se

začala objevovat díla barevných kombinací. Barevný linoryt vzniká jednak při sestavě soutisku z nejedné matrice, ale několika po sobě jdoucích. Mezi další variantu barevného tisku je postupné odrývání z matrice a otisk vykonaný několikrát za sebou. Každý umělec má svůj osobitý styl v odrývání, umělcův rukopis je odlišný a tak vznikla díla těžko napodobitelná. Obrazec na linoleu může být více či méně propracovanější, drobné detaily a tenké tahy rydlem dokázaly ve finálním výsledku vykouzlit jemnou kresbu dělanou s lehkostí a citem. Naopak byla vytvořena díla tvrdšího stylu, stylizovaný obrys kresby vydlabán širokým rydlem, uvedl jednoduché tvary obrazce až do primitivního zobrazení. Na českém území tvoří bezesporu řadu let od 20. století až po současnost významný grafický umělec techniky linorytu Michal Cihlář. Autor rozmanité tvorby je považován za průkopníka českého moderního linorytu, který povznesl jednoduchou metodu do vyšších rozměrů a ukázal světu neomezené tvůrčí schopnosti. Jeho tvorba se věnuje též zátiší v podobě linorytu, které je podle umělce žánrem opomíjeným a nepoužívaným. Při tvorbě se snaží uplatnit věci ze svého života, banální předměty denní potřeby člověka zahrnující také intimní záležitosti, které se nebojí ve svých dílech promítat. Snaží se do zátiší přenést příběh předmětů, udělat z neosobních věcí intimní, vyvolat v divákovi diskutabilní pocit. Michal Cihlář nalézá inspiraci na vizuálních tiskovinách jako jsou například vizitky nalepené na telefonních budkách s motivem nahých žen, jejímž dá nový život, reprodukuje obaly od potravin, novin nebo obaly žvýkaček. Autor moderního linorytu má blízké vztahy k pop-artu jako takovému, vlivem tvorby Andyho Warhola pohlíží na svá díla pop-artovým viděním. Cihlář znamenitě vytváří mnohobarevné soutisky, provedení složitého barevného tisku provádí způsobem odrývání postupných vrstev do matrice. Díla vznikala mimo jiné na zakázku, například do veřejných novin zhotovil několik matric s českými osobnostmi, produkoval ilustrace do novin na dané téma, vytvořil vizuální podobu pražské Zoo nebo navrhl design poštovních známek. Veškeré finální podoby jsou dělané podle zadané předlohy či fotografie. Z početného výběru vzniklých děl Cihlář zhotovil díla: Ilustrace pro Orientaci LN (Nezval 2008) Zátiší s Maxem 2010, Škatulky 2012, Zátiší s králíčkem 2015. K tématu se váže výtvarný publicista a kritik Radek Wohlmuth, který se věnuje domácí umělecké scéně. Je součástí několika událostí pojící se s technikou linorytu – autor katalogu zabývající se historickými a současnými aktivitami v grafické oblasti českých umělců a také se účastní mezinárodního sympozia linorytu v galerii Klatovy/ Klenová.

1.4 Inspirace

Tuto část bych chtěla věnovat inspirativním zdrojům, jež mi pomohly uchopit vlastní téma a nasměrovali mou tvorbu správným směrem k následné realizaci. Těmito zdroji myslím převážně uměleckou tvorbu a myšlení umělců, kteří jsou velmi blízko mému výtvarnému projevu a ve své produkci se zabývají stejným motivem. Mezi inspirativní zdroje patří také Michal Cihlár, který se věnuje zátiší a linorytu.

Prvním impulzem inspirace mi nebyli sami umělci podobného tématu, ale důležitost knihy v předešlé a současné době. Rozdíl mezi těmito historickými epochami je dost patrný a to z hlediska dnešní digitalizace. Ztráta zájmu o tištěnou knihu v naší společnosti upadá, jednak díky digitální možnosti a především kvůli přebornému množství informací snadno a rychle vyhledatelných na internetových zdrojích. Tato koncepce ve mě vyvolala přesvědčení, zabývat se něčím předním s úmyslem vyzdvihnout krásu a přínos knihy opomíjenou veřejností, která nám dělá milou společnost při čtení ve volných chvílích nebo je nápomocná při zjišťování nových poznatků a vědomostí. V současné době působí na české scéně slovenský umělec Jaroslav Varga, který zejména prostřednictvím veřejného umění vytváří pro širokou veřejnost zaujetí a jiné pochopení v uměleckém kontextu. Jaro Varga je umělec rozmanité tvorby, který pracuje s mnoha motivy, dlouhodobě se věnuje knize jako takové a propojuje tvorbu do historické a současné doby vnímání světa. Slovenský umělec má ke knihám vytvořený svébytný vztah, obyčejné knihy dokáže povznést na úroveň nově vzniklého díla v soudobém umění. Varga ve svém projevu popisuje vztah mezi samotnými knihami v knihovně a zároveň snaží v divákovi probudit hlubší myšlenku jak přemýšlet o knihách a najít jejich nové využití. Velkým projektem byla instalace tapety s prázdnými bílými hřbety knih ve veřejném prostoru. Výsledkem bylo s pomocí veřejnosti vytvoření neexistující knihovny, jejichž účastníci vybudovali mezi knihami blízké nebo vzdálené vazby několika možnými způsoby. Instalace umožňuje dále autorovi pracovat s dílem a přemýšlet jednak o napsaných titulech a lidech. Vargova tvorba byla pro mé díla vzorem z hlediska uvažování o knihách jako takových. Tato inspirace se projevuje především při mé interpretaci, jak knihovny a knihy na jednotlivých snímcích vnímám, co vyjadřují, a že leccos vypovídají o svých majitelích.

Celosvětově známý umělec slovenské národnosti Matej Krén se pohybuje v současné době v rámci umění mezi sochařstvím a prostorovou instalací. Pracuje s prostorem a využívá jako materiál především knihu, ze které vytváří realistické nebo interaktivní objekty. Kniha pro něj představuje prvek jemuž rozumí každý, ale skrze něj promítá veřejnosti společenské problémy a záměrně přístupné instalace ovlivňují diváka a donutí ho k interakci. Součástí velkých projektů je několik tisíc knih, aby mohl vytvořit velkolepé monumentální dílo. Autor z jednotlivých knih seskládal nad sebe objekt do kulatého tvaru s neforemným otvorem, který umožňuje návštěvníkovi nahlédnout do stavby. Za použití zrcadel umístěných dole a nahoře díla vznikne optický klam a divák hledí do nekonečného prostoru obklopující knihami. Podobná instalace z nahromaděných knih je dočasně využita jako umění, později budou všechny knihy opět navráceny do původního stavu a poslouží čtenářům. Krén tímto způsobem využívá knihy jako sochařskou hmotu, vznikne unikátní dílo čímž obohacuje kulturu a zároveň navrátí prvek do primární funkce. Autor do svých projektů promítá shodný element a to pohlcení knihami ze všech stran. Interaktivní instalace je stejného charakteru, za pomoci moderní technologie autor využil několik spojených obrazovek vedle sebe a rozpohyboval vizuál knih z obou stran uličky. Krénova tvorba se odvíjí od mínění samotného autora, vlastnost knih slouží jako paměť a ukládá vše. Z veškerých těchto uchovaných poznatků a informací vytváří fantazijní svět, který ztrácí smysl a stává se pouhou vizuální podobou, ve které se pohybujeme. Krénovo pojetí knih otevírá nový pohled společnosti a snaží se vzbudit pocit způsobu ukládání něčeho relevantního nejen v nás, ale také v předmětech načež jsme závislí. Oba autoři jsou inspirací v nalézání nových jevů v obyčejných předmětech a možnostech uzpůsobit naše myšlení do oslnivé dimenze.

1.5 Interpretace praktické části

Výslednou fázi praktické části v celkovém cyklu osmi základních výtisků považuji za zdařilou. Tato naskytnutá příležitost realizovat technikou linorytu soubor několika obrazů byla zdoluhavá a přes nevydařené četné pokusy a hledání efektivních postupů jsem práci dokončila podle mého očekávání. Postupným zpracováním děl jsem nalézala svoji techniku a zlepšovala vizuální styl v obrazech. Od první matrice jsem se postupem času dostávala do řemeslného opracování a objevila osvědčený proces s přibývajícimi

zkušenostmi, které mi zjednodušili práci a zdokonalily výsledek do čisté podoby. Na první pohled v nás soubor všech zátiší může vyvolat pocit totožnosti a obyčejnosti. Je to způsobeno především stejným motivem, který se neliší na žádné matrici, stylem a barevnou škálou, omezenou pouze na barevné množství černé a bílé. Kresebně vyryté knihovny s knihami nemusí na první dojem zaujmout, ale zároveň zobrazují příběh o mém či cizím životním stylu, jelikož nám snímky umožňují nahlédnout kousek do osobního prostoru jedince či skupiny, ze kterého jde leccos vyčíst. Na všech výtiscích frontální zobrazení aby bylo zaznamenáno vše podstatné a byly tak sjednoceny soubory do jednoho vizuálu. Velmi obtížným úkolem bylo vyřezat zrcadlově názvy na hřbety knih, které byly rozdílné ve velikosti a písmovém stylu. Jednotlivá díla budu níže charakterizovat tak, jak byla postupně realizována.

(Obraz č. 1) s názvem V antikvariátu byl prvním pokusem na úplném začátku realizace početného cyklu na téma zátiší. Na první pohled vidíme výřez fotografie velké knihovny, která je naplněna po okraj poliček knihami. Knihy jsou vyskládány v řadě vedle sebe v různých výškových rozměrech a s nedostatkem místa jsou dodány navrch svazků. Vzhledem k odlišným titulům na hřbetech knih umístěné směrem k divákovi je patrné, že pořízený snímek pochází z obchodu, ve kterém nalezneme všehochuť od různých majitelů. V antikvariátu se nachází rozmanitý výběr knih, od nových po opotřebované, které přestaly být z nějakého důvodu používány. Po přečtení knihy může přijít vlastníkovi dále nepotřebná a nezajímavá, možnost poskytnout ji někomu dalšímu umožňuje reprodukovat předmět a možno nalézt jiné využití než ke čtení. Myšlenkou tohoto snímku je nadbytečný konzum dnešní společnosti a ztráta hodnoty tištěné knihy po použití člověkem. Každá knihovna má svůj důvod, proč byla konstruována a k čemu slouží. Co se týče barevného vizuálu, kresba a výplň byla zhotovena podle fotografie, na které převažovaly knihy tmavých odstínů, tudíž v obraze více vyniká černá barva a jemná bílá linka znázorňuje obrys svazků. Na této matrici jsem strávila nejvíce času, najít techniku dobrého vyrývání aby jednotlivé linky připomínali stránky knih nebylo snadné.

Na dalším (obraz č. 2) jsou hlavním motivem knihy nalezené na půdě staré chalupy. Kompozice byla zachycena přesně tak, v jakém rozmístění byla nalezena. Dílo se skládá ze

dvou kartonových hlubokých krabic naplněných v řadě za sebou knihami. Z veliké části jsou nerozeznatelné názvy knih zastavěny neurovnanými ležícími knihami na vrchu beden. Tyto knihy se znatelnými názvy a velkými ilustracemi na přední obálce, upoutají divákovu oko jako první. Přesto jsou po chvíli snadno odpozorované a my můžeme přemýšlet jaké knihy se pod nimi skrývají. Zvědavost přechází k fantazii a veřejnost má příležitost vykonstruovat svůj vlastní zástup knih. Konkrétní soubor knih dokáže vystihnout čas a danou dobu, hodnotu, osobní zalíbení, myšlenky a charakter majitele této sbírky, který je spojen s několika generacemi. U postupu zhotovování díla jsem více používala šrafuru pro vyjádření a odlišení tmavého pozadí a černého písma, které by dohromady zaniklo. Důraz na vrchní knihy jsem vyjádřila výraznou výplní linií a pozadí jsem ponechala méně výrazný styl. Obraz dostal tématický název Na půdě.

V tomto odstavci se budu zabývat sérií tří námětů vycházející ze stejného prostoru katedry výtvarné kultury. Tyto výjevy jsou ovlivněny uměleckým a technickým prostředím, v rámci těchto podnětů je zřejmé jaké druhy předmětů se často objevují. Především to jsou tituly uměleckého charakteru, které slouží pedagogům a studentům k předání a osvojení nových informací ve výuce. Dále knihovny tvoří pestrý obsah různých materiálů a textů vztahující se k umění jako inspiraci a objevují se výtvarné podklady či výstupy pedagogů nebo studentů. V těchto knihovnách je promítnuto osobní postavení člověka k umělecké činnosti, z části se většina pedagogů podílela na existenci plné knihovny přidáním něčeho svého, co považoval za důležité nebo vizuálně přitažlivé. (Obraz č. 3) s názvem Na katedře I evokuje velmi klidný a vyrovnaný dojem z uspořádaných věcí ve dvou policích, na nichž stojí v řadě vyskládané knihy a dokumenty. Velmi výrazným prvkem je vlevo dole tučný nápis titulu knihy THE ART BOOK, který na první dojem přiláká pozornost. Neobvyklou složkou knihovny je velikostně drobné keramické nádobí, které může sloužit k běžnému využívání. Dopadající světlo je na obraze vyjádřeno šrafurou, která napomáhá modelovat prostor. Na předloze k (obrazu č. 4) byla prosklená vitrína, skrz kterou byl vidět její obsah. Při pohledu na knihovna nesmí ve výtvarném prostoru chybět jednak knihy o umění, což dokazuje čitelný nápis impressionismu a několik propagačních materiálů. Zajímavým motivem a hlavním prvkem je v díle plakát se zřetelným nápisem TREFUŇK, který odkazuje na výstavu a zároveň demonstuje zájem a vztah k uměleckému zaměření. To

ovšem platí také u pozvánky s názvem KUGEMAT. Některé detaily a vizuální styl jsem kresebně stylizovala, zejména výtvarné náměty na propagačních objektech. Obraz nese pojmenování Na katedře II. Posledním výjevem této série je (obraz č. 5) s označením Na katedře III. Zakončím to podobným popisem jako v předešlých dílech, které se od sebe tematikou nijak zvláště neliší, ale pojmají rozdílné věci. Přední plán zátiší je rozdělen na tři části a zároveň působí celistvě díky aplikované šrafuře jednoho stylu, která především tvaruje světlo a stín v prostoru. Zachyceny jsou zde knihy s názvy o umění, opět mnoho dokumentů, písemností, časopisů nebo katalogů znázorněny jemnými linkami připomínající listy papírů. Tímto způsobem jsou vyjádřeny i strany knižních bloků, které se odlišují od hřbetů a určují tak polohu knihy. Černá barva velmi dobře demonstruje na všech zátiších vnitřní tmavé pozadí v policích.

Pohled na další (obraz č. 6) zobrazuje rozložené knihy vedle sebe, ležící na odkládacím místě v nádražní budově. Tento námět se tudíž nazývá Na nádraží. Veřejných míst pro odkládání knih přibývá, zejména se často vyskytují v halách, kde lidé čekají a mají tak příležitost vypůjčit si knihu zdarma na zkrácení dlouhé chvíle. Po přečtení či prohlédnutí ji může dotyčný zanechat na jiném místě k dispozici pro další čtenáře. Kompozice je složena z pestrého výběru lidmi, kteří nosí nevyužité knihy aby posloužili dále někomu jinému. Nejen jedna kniha z tohoto výběru může mít za sebou dlouhý příběh. Uvědomit si vývoj života knihy, která procestovala tolik míst, byla v rukách několika lidí a zda někomu přinesla něco laskavého či nepříznivého je oslnivé. Cílem těchto projektů je iniciovat společnost a podpořit ji ve čtení literatury, která upadá. Na tomto výtisku bylo časově a technicky náročné vyrytí ilustrací na obálkách knih, které mají poměrně obtížné tvary a font písma.

Předlohou pro (obraz č. 7) bylo prostředí z kanceláře zachycující pohled na vitrínu, která slouží jako knihovna pro uschování různých věcí včetně knih. Pokud si mám představit něco, při pomyslení na slovo kancelář, objeví se mi před očima přesně tento pohled jako je zachycen v díle. Neskutečné množství různých papírů, příruček, knih, materiálů a dokumentů, jednoduše vše co je spojené s papírováním. Knihovna na obrázku zobrazuje typickou pracovnu, která je nezbytným prvkem v každé kanceláři. Systém uspořádání věcí

v knihovnách leccos dokáže prozradit o temperamentu a povaze člověka. Při pohledu na výtisk je parně rozpoznatelné, do jakého kontextu bychom měli tento výjev zasadit. Výtvarné dílo v tomto případě velice dobře funguje jako celek, jednotlivé elementy se navzájem podtrhují a nevzniká tak v celé kompozici jedno hlavní místo, které upoutá. Vzhledem k mnoha obsahujícím objektům, byla práce dosti časově náročná.

Na posledním (obrazu č. 8) s názvem U babičky je vidět část staré prosklené skříňky s dvěma přihrádkami naplněnými knihami uspořádanými tak, jak babička knihy používá. Kompozice nezahrnuje pouze soubor knih, ale součástí jsou po dlouhá léta pokojové květiny, tak jak toto místo znám. Rostliny posazené na knihovně vypovídají o atmosféře domovu u prarodičů a zvelebují obyčejnou skříň s knihami na rodinný archiv s příběhem. Tato knihovna skrývá rozmanité literární žánry, které byly ovlivněny kontextem doby. Starobylé knižní tituly babičky a dědečka jsou časově zapovězeny době, ve které žili a objevuje se tak mnoho svazků od klasických spisovatelů až po texty věnované politickým scénám. Nicméně tato sbírka knih zahrnuje také dětské knižní pohádky, kouzelné a dobrodružné příběhy předčítané babičkou. Pomyslením či podíváním na tuto knihovnu, si vybavím krásné vzpomínky, a tak i mí prarodiče. Nejvíce používanou knihou je v tuto chvíli babičky Bylinný receptář, který je očividný ve předu knihovny jako jediný knižní titul. Černé pozadí vyrovnává balanc zobrazených bílých hřbetů knih.

III. DIDAKTICKÁ ČÁST

1. ZÁTIŠÍ A JEHO VYUŽITÍ VE VÝTVARNÉ VÝCHOVĚ

Námět zátiší se může jevit jako nudným tématem při hodině výtvarné výchovy, kdy žáci dostanou za úkol přenést na papír realistickou kopii podle stanoveného modelu pedagoga. Tento způsob neatraktivního vyučování je pro žáky neúčinný, přesto je potřeba si uvědomit, že námět zátiší je velmi vhodným nástrojem, jak naučit studenty základy uměleckých pravidel, které snáze využijí do složitějšího provedení. Mým hlavním úkolem bude proměnit nezáživné obyčejné předměty v osobní prožitek a aplikovat efektivní způsob podání učiva.

Cílovou skupinou pro výuku výtvarné výchovy jsou studenti základní školy od 5. do 9. třídy, tedy pro věkovou kategorii 9 – 15 let. Námětem tvůrčí činnosti v hodině je Zátiší s příběhem, které by mělo jednak naučit žáky poznávat sám sebe, čerpat nápady ze svých životních prožitků a být schopen je dále rozvíjet. Výtvarnou aktivitu je možno spojit s participativním uměním, dovést tak žáky k aktivní spoluúčasti a zdokonalování sociálních vazeb.

1.1 Fáze výtvarného projektu

Pomůcky: barevné suché pastely, nůžky, čtvrtky velikosti A3, štětec, tužka, předměty

Výtvarná technika: kresba suchým pastelem, stříhání tvarů, roztírání

Motivace: Tvůrčí nápad pro výtvarnou aktivitu jsem našla při navštívení výstavy Zátiší hzenou rukavicí současného výtvarníka Michala Cihláře. Podstatnou myšlenkou jeho prací je dokázat propojit zátiší s užitým uměním tedy využít prvky z každodenní potřeby života člověka. V jeho dílech mě inspirovalo osobní pouto k předmětům, ze kterých vytvoří komplex vzpomínek na jednom místě v jednom okamžiku. Tuto myšlenku bych chtěla aplikovat do výtvarného projektu s motivací předat žákům schopnost nalézt v osobních předmětech příběh a rozvíjet fantazii. Zpracování praktické části grafickou technikou mě inspirovalo ve smyslu zapojit do výtvarné aktivity metodu na principu vytvořené předlohy, se kterou budou dále žáci pracovat. V rámci výtvarné činnosti bude diskuze týkající se tématu: Kde všude tyto předměty potkáváme? Ovlivnil osobní pocit výběr barvy? Rozeznáme tvar předmětů podle hmatu? Jak uspořádat kompozici? Zátiší ve

třídě? Vnímali jsme předměty jako zátiší? Máte zkušenosti s námětem? Jaký je váš vztah k předmětům? Může být v zátiší živý element? Pracovali jste někdy se šablonou? Z jakého důvodu jste pojmenovali obraz? Co mají a nemají předměty společného? Zkoušeli jste míchání barev? Jak jste mohli využít barevné prsty od pastelů? Jaká byla práce s pastelem?

Formulace zadání: Přineste nejlépe tři předměty, ke kterým máte citový vztah nebo je používáte každý den (žáci přemýšlí a nalézají). Prohlédněte si předměty a vnímejte jejich tvar (žáci koncentrují pozornost a zkoumají). Snažte se překreslit obrys tvaru předmětu a vystříhnout jej do čtvrtky, vznikne šablona (žáci aplikují zručnost). Každý si vyberte libovolnou barvu ke každému předmětu, podle svého uvážení (žáci zvažují možnosti). Prohlédněte si spolužákovi předměty a přemýšlejte nad možností vypůjčení si jedné a více šablon od druhých (žáci komunikují, pozorují, zvažují a hledají). Přemýšlejte proč jste spolužákův předmět vybrali a jaké pocity vyvolává (žáci hledají názor, opodstatňují, formulují). Prohlédněte si obrázek a přemýšlejte nad jejím pojmenováním (žáci rozvíjí kreativitu, pojmenovávají). Vymyslete krátký příběh zahrnující vaše předměty (žáci rozvíjí vizuální obrazovost, vyjadřují se).

Charakteristika hodiny: Výtvarný projekt je rozdělen do dvou vyučovacích hodin a dvou výtvarných aktivit. První hodina bude věnována fázi přípravy, realizaci prvního úkolu a výtvarnému sdělení žáky. Druhá část hodiny se bude skládat z výtvarné činnosti, prostoru pro vizuální myšlení a z prezentací žáky. Konečným výstupem budou díla s vlastním pojmenováním a příběhem.

Průběh realizace: Žáci mají za úkol přinést do hodiny výtvarné výchovy tři předměty, které mu jsou citově blízké nebo je využívá každý den. Kresebný obrys žáci přenesou tužkou na papír, stylizují tvar předmětu, ale zároveň musí zachovat jeho formu. Tento krok je důležitý pro jednodušší zacházení při vystřihování papírové šablony, která se nesmí rozpadnout. V druhé fázi žáci kombinují šablony předmětů a skládají je do různých kompozic na papírové plochy. Šablona v tomto případě ulehčí žákům práci a čas, který se využije pro další aktivitu. Studenti následně zvolí libovolnou barvu suchého pastelu a vyplní roztíráním prstem či štětcem plochu celé šablony. Výsledkem bude pět rozdílných kompozičních uspořádání každého žáka s jinou barevnou variací. Učitel v interakci s žáky zhodnotí kompoziční variace a společně vyberou ideální rozložení jednotlivých objektů. Ve třetí fázi mají studenti dále pracovat s vybraným tvůrčím dílem, aby dokončili

hlavní náplň výtvarného projektu. Klíčovým momentem je vymyšlení názvu pro zrealizovaný výtvar. Žáci budou mít prostor uplatnit své rozhodovací dovednosti a vyjádřit svůj vlastní prožitek z tvůrčího díla, který se odrazil ve výběru názvu. Druhá činnost je zaměřena na kolektivní propojení studentských prací. Výtvarný princip zůstává stejný, mění se pouze jedna šablona a výsledné zamýšlení nad výjevem. Po předešlé aktivitě jsou žáci více seznámeni s kompozičním uspořádáním a nové znalosti aplikují do následného zátiší. Studenti si navzájem důkladně vybírají od spolužáků jednu šablonu předmětu, která by pro ně měla mít nějaké opodstatnění. Žáci se touto aktivitou podílí na vytváření obrazu spolužáků, díky vypůjčené šabloně. Tato změna žákům poskytne možnost vytvořit další kompozici s novým objektem, se kterým nemají intimní vztah jako s vlastním. Záměrem této aktivity je, aby byli žáci schopni nalézt v předmětu propojení s životními prožitky. Mají příležitost využít své fantazijní vizuální myšlení a být schopni pojmenovat jaké emoce a vlastní situace či zážitky daná věc vyvolává nebo připomíná. Poté co studenti naleznou uspokojení z předmětu, stává se pro ně více osobní. Žáci mají za úkol vytvořit krátký příběh o pár větech, ve kterých se výtvarné objekty stávají obsahem jejich vykonstruovaného vyprávění. Tyto inspirativní příběhy mají úzké vazby s ostatními vymyšlenými představami studentů skrze využití spolužákovy šablony. Dál studenti rozvíjí díla prostřednictvím komunikace, porovnávají svá vyjádření a inspirují se nimi. Tvořivý přístup žáků k projektu rozvíjí vnímání, myšlení, prožívání, fantazii a mnoho dalšího.

Očekávané výstupy dle RVP ZV: „*V tvorbě projevuje své vlastní zkušenosti; interpretuje podle svých schopností různá vizuálně obrazná vyjádření; uplatňuje vlastní zkušenosti, prožitky a fantazii při tvůrčích činnostech; při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření se vědomě zaměřuje na projevení vlastních zkušeností; porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření a přistupuje k nim jako ke zdroji inspirace; uplatňuje základní dovednosti pro vlastní tvorbu, realizuje svůj tvůrčí záměr; vybírá, vytváří a pojmenovává prvky vizuálně obrazných vyjádření a jejich vztahů; uplatňuje je pro vyjádření vlastních zkušeností, vjemů, představ a poznatků; zaznamenává podněty z představ a fantazie; při vlastní tvorbě vychází ze svých vlastních zkušeností, představ a myšlenek; zhodnotí a prezentuje výsledek své tvorby.*“³¹

³¹ Národní ústav pro vzdělávání [online]. NÚV: ©2021 [cit. 7.4.2022]. Dostupné z: <https://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

Závěr

V bakalářské práci jsem se věnovala fenoménu zátiší a navázala na vztah knihy k umění, kterou jsem využila jako hlavní motiv k vytvoření osmi výtvarných souborů. Na začátku práce jsem stanovila několik hlavních cílů v každé části, které jsem postupem tvoření bakalářské práce naplňovala. V prvotní fázi práce jsem prostudovala zápisy o žánru zátiší v malbě a osvojila si základní poznatky o vzniku a vývoji námětu, kterým je společnost obklopena od samého počátku. Zajímala jsem se o symboliku knih napříč vývoje historií a objasnila význam knih v dílech autorů, které jsem vybrala. Touto iniciativou jsem došla k závěru, zaměřit se na význam knihy v kontextu v současné době a pracovat s knihou jako neobyčejným předmětem, který slouží pouze ke čtení.

Cílem teoretické části bylo vytvořit cyklus obrazů na téma zátiší s myšlenkou poukázat na knihu jako na předmět, který dokáže zastupovat danou dobu, situaci nebo majitele. Tyto poznatky jsem aplikovala ve výsledných dílech a interpretovala obrazy s příběhem. Snažila jsem se poukázat na dnešní hodnotu knihy ve společnosti a ukázat veřejnosti jiný úhel pohledu na knižní publikace. Při tvorbě výtvarného projektu jsem si osvojila klasickou techniku linorytu, která byla pro mě do této chvíle neznámá. Zároveň mi celá práce v rámci přípravy a realizování poskytla nové dovednosti.

V praktické části jsem aplikovala zátiší do výtvarné výchovy, které nebývá oblíbeným tématem žáků. S možností využití větší kreativity jsem zkombinovala výtvarnou část s citovými vazbami žáka na předměty. Téma jim tímto způsobem bylo bližší a motivace k tvoření větší. Výstupem byla dvě díla s vlastním pojmenováním a příběhem.

Resumé

Tato bakalářské práce se zabývá fenoménem zátiší a motivem knihy, která provází celou práci. Cílem bakalářské práce je vytvořit soubor osmi obrazů na téma zátiší grafickou technikou linorytu.

Práce je rozdělena do tří částí: teoretické, praktické a didaktické. První teoretická část je zaměřena na seznámení s žánrem zátiší v malbě a samotný význam knih v dílech umělců. Praktická část se zabývá celkovým postupem práce od výběru tématu po realizaci a výslednou interpretaci děl. Hlavní náplní bylo zdůraznit význam knihy a nahlížet na ni osobním přístupem. Poslední část se zaměřuje na didaktiku ve výtvarné výchově. Navrhla jsem způsob jakým je možné aplikovat téma zátiší, aby bylo pro žáky zábavné a zároveň splnilo vzdělávací obsah.

Resume

This bachelor thesis deals with the phenomenon of still life and the motif of the book that accompanies the whole work. The aim of the bachelor's thesis is to create a set of eight paintings on the topic of still life with linocut graphics.

The work is divided into three parts: theoretical, practical and didactic. The first theoretical part is focused on acquaintance with the genre of still life in painting and the very importance of books in the works of artists. The practical part deals with the overall process of work from the selection of the topic to the implementation and the final interpretation of the works. The main purpose was to emphasize the importance of the book and look at it in a personal way. The last part focuses on didactics in art education. I suggested a way to apply the still life theme to make it fun for the pupils while meeting the educational content.

Seznam použitých zdrojů/ Publikace

1. BALEKA, Jan. *Výtvarné umění. Výkladový slovník*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0609-5.
2. BARTILLA, Stefan. KOTKOVÁ, Olga. Roelandt Savery. *Malíř ve službách císaře Rudolfa II. = A painter in the services of emperor Rudolf II.* Praha : Národní galerie v Praze, 2010. ISBN 978-80-7035-460-5.
3. BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha: Beta-Dobrovský, 2008. ISBN 80-204-0761-8.
4. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-612-8.
5. COOPER, J.C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0761-8.
6. CUMMING, R. *Umění*. Praha : Slovart, 2007. 509 s. ISBN 978-80-7209-971-9.
7. GAWLIK, L. *Dějiny výtvarného umění 1. díl: Od vzniku umění až na práh moderny*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7043-848-0.
8. KÖNIG, Schön. *Geschichte der klassischen Bildgattungen in Quellentexten und Kommentaren: Stilleben*. Berlin: Reimer, Dietrich, 1995. ISBN 978-3-496-01142-2.
9. LURKER, Manfred: *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-254-3.
10. MACEK, Josef. *Italská renesance*. Praha: Československá akademie věd – ČSAV, 1965.
11. MŽYKOVÁ, Marie. *Nizozemské zátiší ze šlechtických sbírek*. Praha: Národní památkový ústav, 2012. ISBN 978-80-87104-93-4.
12. PARRAMÓN, José M. *Jak malovat zátiší*. Praha: Jan Vašut, 2001. ISBN 80-7236-040-X.
13. SEIFERTOVÁ, Hana. SLAVÍČEK, Lubomír. *Nizozemské malířství 16.–18.století ze sbírek Oblastní galerie v Liberci*. Liberec: Oblastní galerie, 1995. ISBN 80-85050-14-5.
14. SEIFERTOVÁ, Hana. *Mezi zátišími/Flámské a holandské obrazy 17. století a jejich ohlas v kabinetní malbě střední Evropy*. Liberec: Oblastní galerie v Liberci. 2003. ISBN 80-85050-34-X.

15. STUKENBROCK, Christiane a Barbara TÖPPER. *Tisíc mistrovských děl evropského malířství 1300 – 1850*. Praha: Slovart, 2008. ISBN 978-80-7391-129-4.
16. *V zahradě Armidině: Italské barokní zátiší v Čechách a na Moravě*. Brno: Moravská galerie, 2007. ISBN 978-80-7027-164-3.

Seznam použitých zdrojů/ Internetové zdroje

1. *Allegory of the Catholic Faith*. In: THE MET [online]. © 2000–2022 [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/437877>
2. *Doktorandské kolokvium: Sborník kolokvia doktorského studia v oboru Teorie výtvarné výchovy* [online]. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2017 [cit. 2022-04-08]. Dostupné z: https://www.pf.ujep.cz/wp-content/uploads/2018/09/kolokvium_2017.pdf
3. GLENNOVÁ, M. *Jacopo de' Barbari*. Artmuseum [online]. c1999-2012 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=1097.
4. *Josef Mžyk* [online]. 2007 [cit. 2022-04-12]. Dostupné z: <http://www.mzyk.cz/vystavy.html>
5. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. NÚV: ©2021 [cit. 7.4.2022]. Dostupné z: <https://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>
6. *Still Life with a Skull and a Writing Quill*. In: THE MET [online]. © 2000–2022 [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/435904>
7. *Psaní svatého Jeronýma* [online]. In: . [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: [https://cs.frwiki.wiki/wiki/Saint_Jérôme_écrivant_\(Le_Caravage,_Rome\)](https://cs.frwiki.wiki/wiki/Saint_Jérôme_écrivant_(Le_Caravage,_Rome))
8. *Still life with book and oranges*. In: Archivy [online]. [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: https://arthive.com/sl/paulsignac/works/530257~Still_life
9. *Still Life with French Novels and a Rose*. In: Art - van Gogh . com [online]. [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: http://art-vangogh.com/paris_206.html
10. ŠUSTA, M. Photo Hint 2: *Fotografické zátiší*. Foto Aparát.cz: Rádce fotografa [online]. c1999- 2009 [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <http://www.fotoaparát.cz/article/10883/1>.

Obrázková příloha/ Teoretická část

Obrázek č. 1 Pieter Cleasz, Zátíší s lebkou a perem, 1628. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/435904>

Obrázek č. 2 Caravaggio, Psaní svatého Jeronýma, 1605 – 1606. Dostupné z: [https://cs.frwiki.wiki/wiki/Saint_Jérôme_écrivain_\(Le_Caravage,_Rome\)](https://cs.frwiki.wiki/wiki/Saint_Jérôme_écrivain_(Le_Caravage,_Rome))

Obrázek č. 3 Johannes Vermeer, Alegorie katolické víry, 1670 – 1672. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/437877>

Obrázek č. 4 Paul Signac, Zátíší s knihou a pomeranči, 1885. Dostupné z: https://arthive.com/sl/paulsignac/works/530257~Still_life_with_book_and_oranges

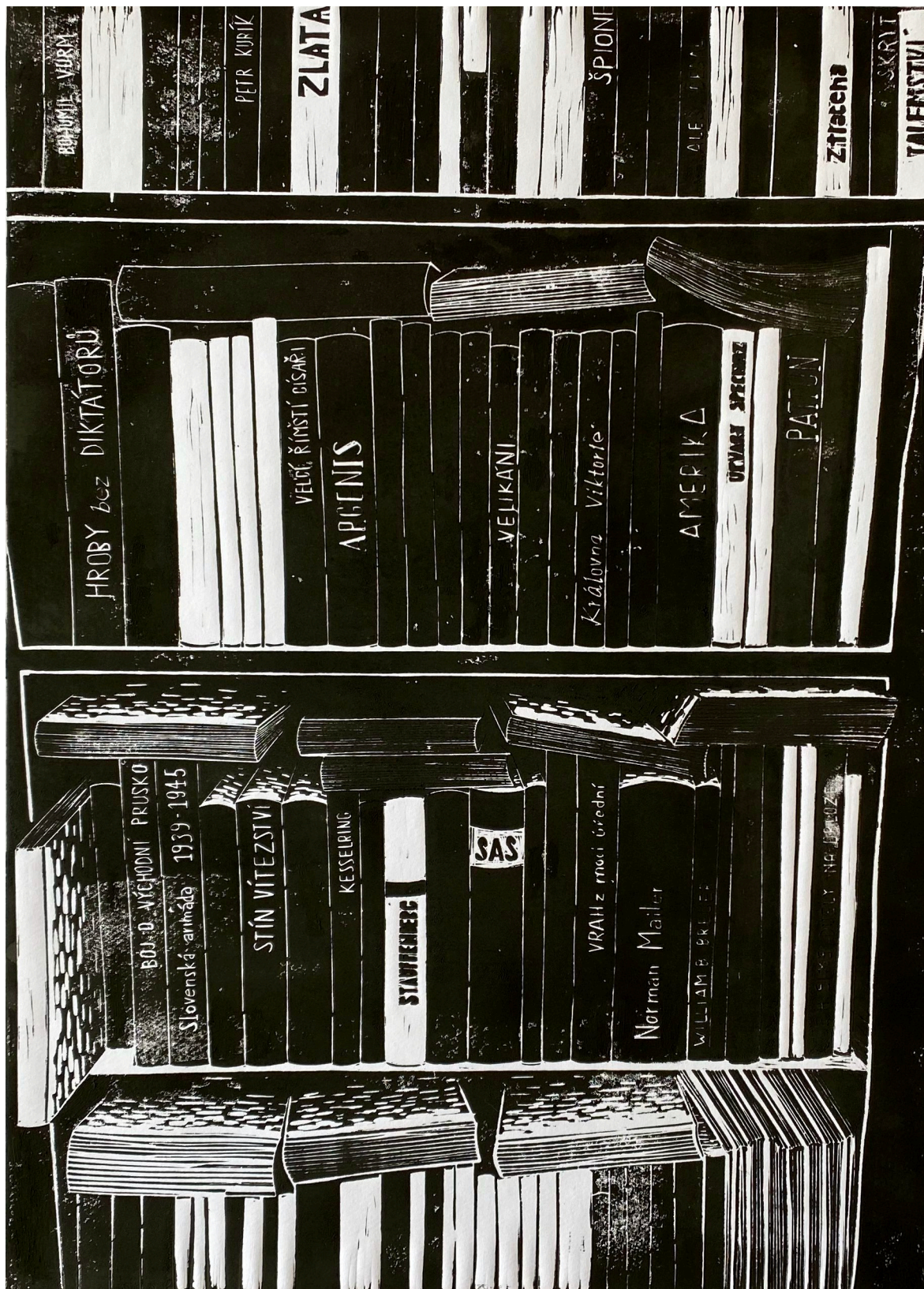
Obrázek č. 5 Vincent van Gogh, Hromady francouzských románů, 1887. Dostupné z: http://art-vangogh.com/paris_206.html

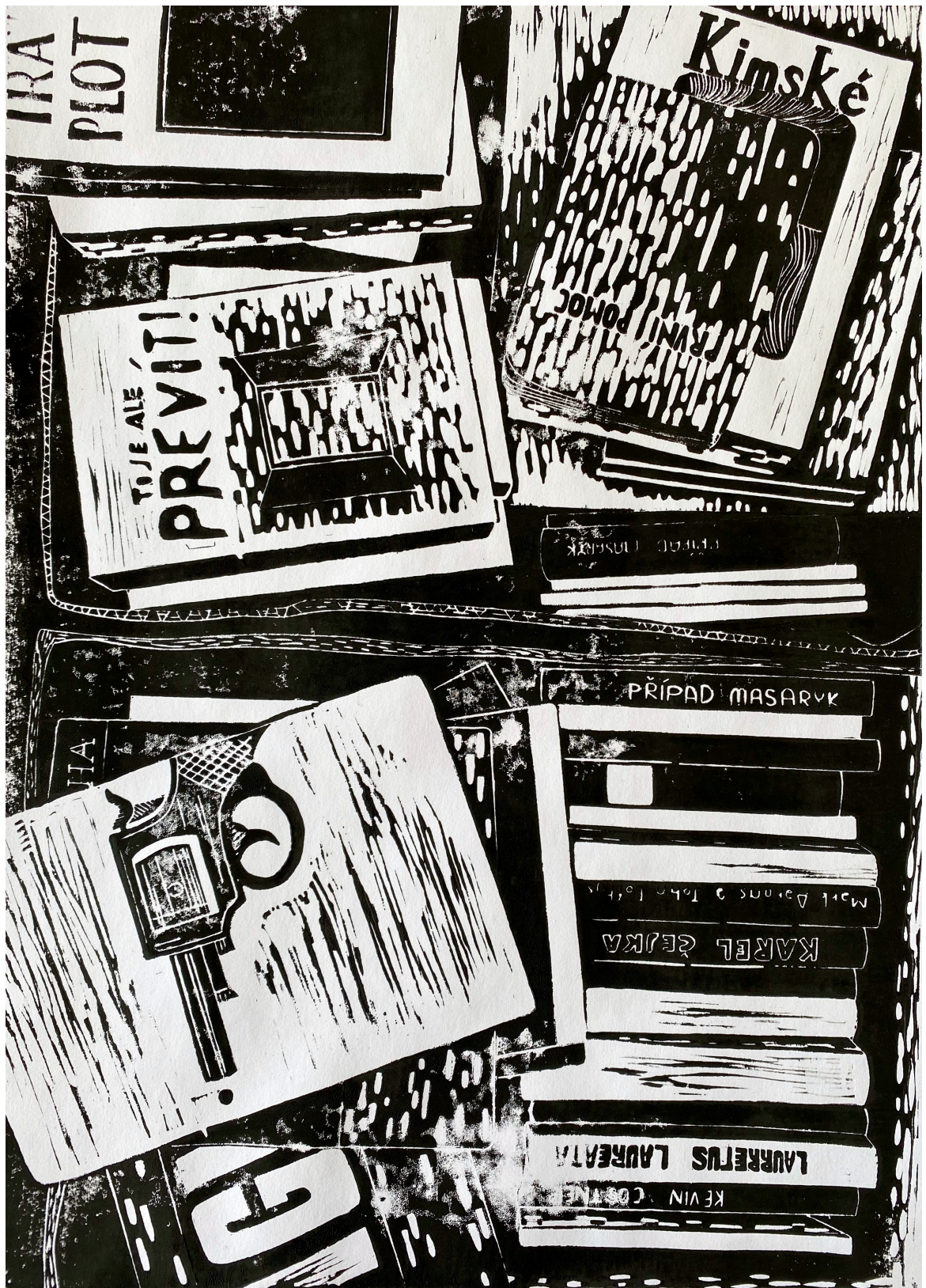
Obrázek č. 6 Michal Cihlář, Zdražování knih, 2007
Vlastní pořízená fotografie

Obrázková příloha/ Praktická část

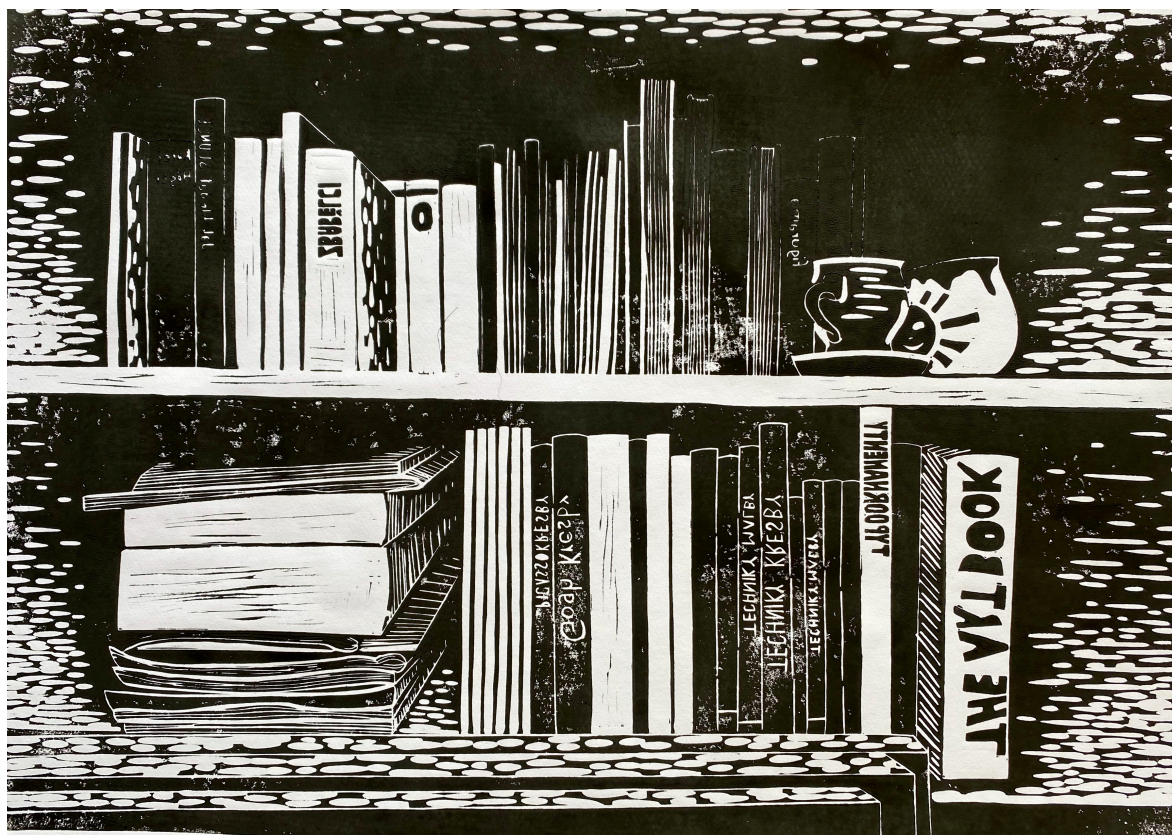
Obraz č. 1/ V antikvariátu

Obraz č. 2/ Na půdě

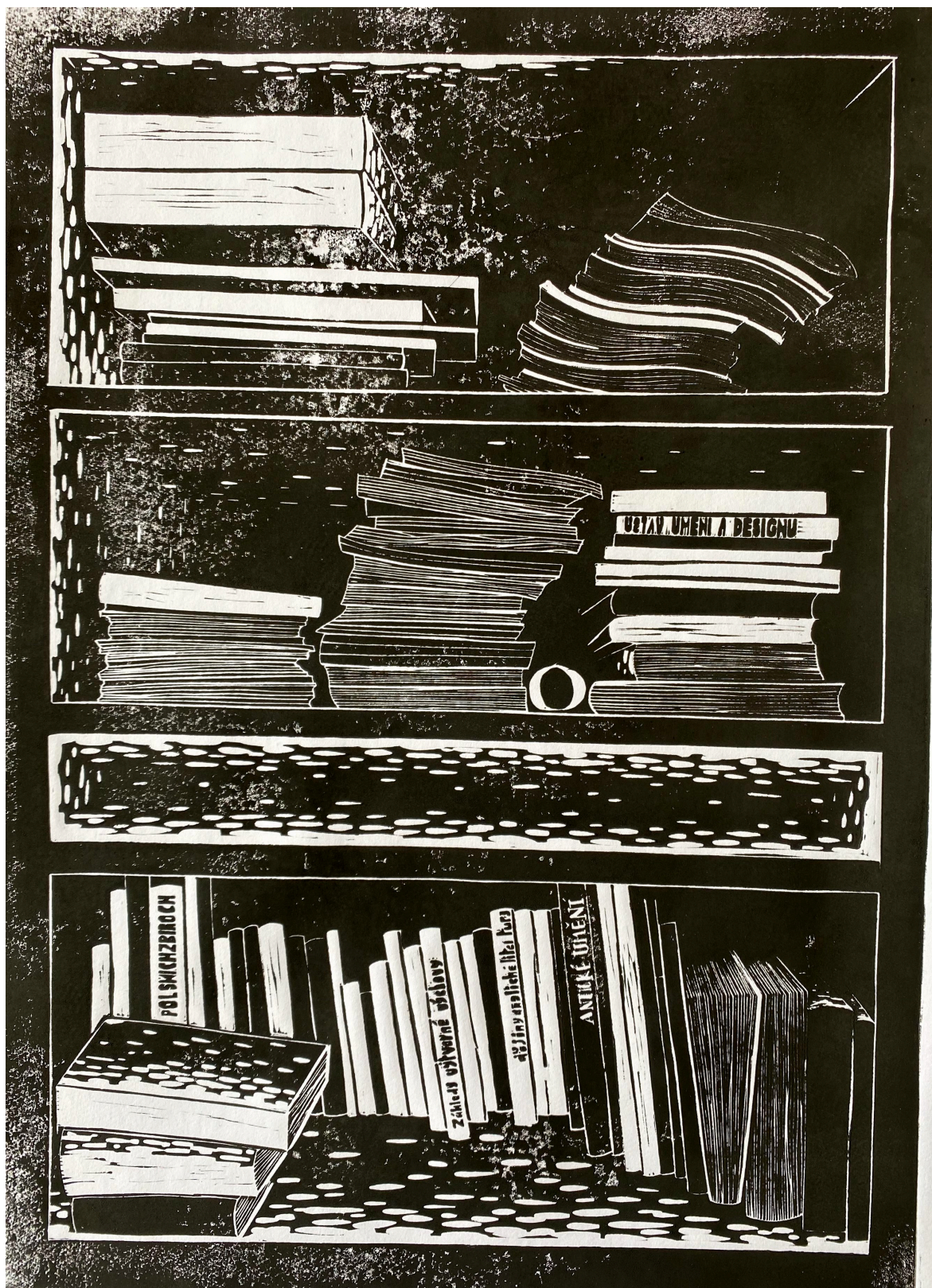
Obraz č. 3/ Na katedře I

Obraz č. 4/ Na katedře II

Obraz č. 5/ Na katedře III

Obraz č. 7/ V kanceláři

Obraz č. 8/ U babičky

Náčrtový materiál k realizaci

